

SZAKDOLGOZAT

Csordás Tamara Rita

2023

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
Nemzetközi Gazdálkodás Szak
Levelező tagozat
Gazdaságdiplomácia specializáció

„Volt egyszer két Németország - Az NSZK és az NDK összehasonlítása a két ország történelmének tükrében ”

Belső konzulens: Dr. Vallyon Andrea Júlia

Külső konzulens: Dr. Szőkéné Dr. Pintér Márta

Készítette: Csordás Tamara Rita (H3GVBY)

Budapest, 2023

Tartalom

1. Általános áttekintés	1
1.1. Problémafelvetés	1
1.2. Célkitűzés	2
1.3. Alkalmazott kutatási módszerek, témaválasztás	2
2. Történelmi áttekintés	4
2.1. Előzmények - Út Németország kettészakadása felé	4
2.2 A szövetséges hatalmak megszállási politikája	5
3. A két Németország megalakulása	8
3.1. A Berlini fal megépítése	10
4. NDK/NSZ összehasonlítása	11
4.1. Földrajzi jellemzők	11
4.1.1. NDK	11
4.1.2. NSZK	12
4.2. Politikai rendszer/berendezkedés ; Politikai vezetőség	12
4.2.1. NDK	12
4.2.2. NSZK	14
4.3. A két Németország külpolitikája, egymáshoz fűződő viszonya	15
4.4. Gazdaság.....	18
4.4.1. NDK	18
4.4.2. NSZK	21
4.5. Lakosság, vándorlások	24
4.6. Egészségügy	26
4.7. Oktatás	31
4.7.1. Az NDK iskolarendszere	31
4.7.2. Az NSZK iskolarendszere.....	33
4.8. Média	35
4.8.1. A média az NDK-ban.....	36
4.8.2. Média az NSZK-ban	38
5. Mindennapi élet Németországban - Interjúk	40
6. Történelmi áttekintés II.	44
6.1. A berliini fal leomlása, avagy út az újra egyesülés felé	44
7. A fal leomlása utáni idők – Az újraegyesülés	47
8. Az egykori kettéosztottság utóhatásai	49
9. Összefoglaló, konklúzió	55

10. Irodalomjegyzék.....	60
11. Függelék.....	69
12. Nyilatkozat.....	72

1. Általános áttekintés

1.1. Problémafelvetés

1989. november 9. – A berlini fal leomlása. Ez egy olyan dátum, ami minden német, sőt véleményem szerint a legtöbb európai polgár számára is nagy jelentőséggel bír.

Az esemény alapjaiban változtatta meg az akkori Európa berendezkedését, hiszen leomlott az annak megosztottságát és elnyomását szimbolizáló erődítmény és elindult valami új, valami eddig még teljesen ismeretlen.

Ennek következményeként jött létre hivatalosan 1990. október 3-án az úgynevezett újraegyesített Németország, amely ugyanilyen formában a mai napig fent áll. Az NSZK, és NDK újra egyesítését anno hatalmas csodának tartották, nagy reményeket fűztek az egybeolvadáshoz, főként gazdasági szempontból.

Willy Brandt a következőket mondta még 1989-ben, pár hónappal az újra egyesítést követően: „Dies ist ein schöner Tag nach einem langen Weg, aber wir befinden uns erst an einer Zwischenstation. Wir sind noch nicht am Ende des Weges angelangt. Es liegt noch 'ne ganze Menge vor uns.”¹

Hogy ez a feljebb említett olyannyira várt siker, illetve a hosszú út végére való elérés bekövetkezett-e végül, az a mai napig mind a szakértők-, illetve politikusok-, mind pedig a lakosság oldaláról igencsak vitatott.

A KfW egy 2020-ban készített felmérése² alapján a nyugatnémetek 25, a keletnémetek 15 százaléka nyilatkozik úgy, hogy inkább hátrányosan érintette őket a fal leomlása. Ezzel szemben a keletnémetek nyolcvan százaléka értékeli pozitívan ugyanezt.

Szintén megemlítendő, hogy a 30 évesnél fiatalabbak esetében a keletnémetek 96 százaléka, a nyugatnémetek 66 százaléka ítéli meg pozitívan az újraegyesítést.

Ez a közvéleménykutatás természetesen csak egy a többi, hasonló témában folytatott közül, a vélemények sokszínűsége azonban már ez alapján is jól tükröződik.

Véleményem szerint az egyik legnagyobb véleménykülönbség a két országrész gazdasági teljesítményével és mutatóival kapcsolatban figyelhető meg, míg sokan egyenlő mértékben fejlődőnek tartják a volt NSZK, illetve NDK területeit, addig sokan erősen bírálják álláspontot. Az említett véleménykülönbségek az ország vezetői és a lakosság körében is tapasztalhatók

---

¹ Rede von Willy Brandt am 10. November 1989. vor dem Rathaus am Schönenberg

² KfW (2020) - „Ein Mammutprojekt – Die Deutsche Wiedervereinigung durch die Augen der Bevölkerung”

voltak, illetve tapasztalhatók a mai napig. Az egykori két Németország helyzete egy olyan téma, ami az idő múlásával nem, hogy elavulna, hanem egyre inkább aktuálissá válik, ugyanis a megosztottság a mai napig kihatással van az országra.

1.2. Célkitűzés

Dolgozatom célja, hogy egy átfogó, összehasonlító képet adjon az egykori két Németország közötti különbségekről, közvetlen az újraegyesítés, azaz a rendszerváltás előtti, illetve az az utáni időkről, egészen 2022-ig, különös figyelmet fordítva a 2020-as Covid világjárvány kirobbanására.

Ebből kifolyólag kutatási kérdésem a következőképpen hangzik: „ *A jelenben élő múlt, avagy valóban sikertörténet a német újraegyesítés?* ”

Dolgozatomat rövid történelmi áttekintéssel kezdem, amelyben ismertetni kívánom a két Németország létrejöttét eredményező történéseket, illetve annak szétesését követő meghatározó momentumokat.

Annak ellenére, hogy dolgozatom középpontjában főként a rendszerváltás utáni események állnak, véleményem szerint fontos, hogy fejezeteimben az ezt megelőző időszakokra is kitékintsek, hiszen így kaphatok majd egy komplex, könnyen átlátható képet a témáról.

Ezt követően górcső alá veszem az ország rendszerváltás előtti és utáni gazdasági mutatóit, többek között olyan elemeket is érintve, mint életszínvonalbeli különbségek, vándorlások, stb. Hogy munkám még sokszínűbb legyen, és a szakirodalmakban olvasottakat még jobban alá tudjam támasztani, csoportos interjút készítettem, NDK-beli, illetve egy volt NSZK-beli lakosokkal.

Szakedolgozatom végén összefoglalom kutatásom lényegét, valamint következtetéseket kívánok levonni a vizsgált események tekintetében.

1.3. Alkalmazott kutatási módszerek, témaválasztás

Vizsgamunkám megírása során főként elsődleges, tudományos, illetve másodlagos forrásokra támaszkodom. Különböző szakirodalmakat, illetve tanulmányokat gyűjtöttem és olvastam, melyek segítségével próbáltam a témáról egy átfogó, egységes képet kialakítani, és ezt közvetíteni.

Hogy a témáról még szélesebb képek kapjak, számos honlapra iratkoztam fel és online napilapra fizettem elő.

Munkámat helyszíni adatgyűjtéssel (interjúkkal) kívánom színesíteni, illetve az esettanulmány megírásához is személyesen szerzett tapasztalat alapján kívánom megírni.

Emellett hivatalos statisztikai adatokat tekintettem át és hasonlítottam össze, hogy a történéseket számokba öntve is megismertethessem. Az internetes források keresése során a „Google Scholar” keresőt is alkalmaztam, hogy még több forráshoz és adathoz hozzájuthassak, így biztosítva azt, hogy minél kevesebb, a témával kapcsolatos cikk, tanulmány vagy kutatás kerülje el a figyelmemet.

Számos szakirodalmat a „JStore” ; „Library Genesis” ; „EBSCO” és „PNAS” online könyvtárakból kölcsönöztem, de természetesen az egyetemi könyvtárat, illetve a könyvtár honlapján keresztül elérhető társadalomtudományi adatbázis közül is többet igénybe vettem.

Szerencsésnek mondhatom magam, hogy korábbi szakmai gyakorlatomat a Külügyi és Külgazdasági Minisztériumban teljesíthettem, melynek könyvtára szintén nagy segítséget nyújtott a szakirodalmak felkutatásában.

Vizsgálataim és forrásaim áttekintése után tisztában voltam azzal, hogy nem lesz egyszerű feladatom, hiszen a Németország gazdasága rendkívül sokrétű, merőben más, mint Magyarországé, vagy, mint bármelyik uniós tagországé.

Az időben rendkívül kiterjedt és komplikált téma ellenére személyes motivációt éreztem arra, hogy a feljebb említett témában készítsem el szakdolgozatomat. A téma már régebb óta foglalkoztat, a Budapesti Corvinus Egyetemen tavaly szereztem alapszakos diplomát nemzetközi tanulmányok képzésen, mely során fő kutatási témám Németország bevándorlás politikája volt. Kutatásom során természetesen nem kerülte el figyelmemet Németország egyik részéből a másikba való vándorlás sem, innen jött a motiváció, hogy a korábbi két Németországot hasonlítsam össze. Az elmúlt évben számos, a témával kapcsolatos filmet néztem meg, illetve könyvet olvastam el, amik csak még jobban megerősítettek szakdolgozatom témaválasztásában.

Az egykori két Németország megfelelő elemzéséhez véleményem szerint elengedhetetlen a német nyelvtudás, ebből kifolyólag a téma feldolgozása nem csak szakmai fejlődésemhez, de nyelvtudásom fejlesztéséhez is komolyan hozzájárult.

2. Történelmi áttekintés^{3 4}

2.1. Előzmények - Út Németország kettészakadása felé

A második világháborút 1939-ben Németország robbantotta ki, hatalmas pusztítási hullámot indítva ezzel világ-szerte.

A Németországgal szembenálló nagyhatalmak között már 1943-ban körvonalazódott, hogy a németeket csak együttes erővel, közös összefogással és erős megtorlásokkal lehet megfékezni. A Hitler-ellenes koalíció, más nevén a „szövetségesek”, azaz a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia, Teheránban, Jaltában, majd nem sokkal a "hitleri Németország" feletti közös győzelem után Potsdamban tartott különböző konferenciákat. A szövetségesek közös célja volt, hogy megakadályozzák a legyőzött Németország újbóli felemelkedését és megfékezzék az újbóli háborús fenyegetést. A konferenciákon ezek alapjait fektették le.

Az 1943-ban, Moszkvában megrendezett konferencián az országok külügyminiszterei elhatározták, hogy Németország területét a győztes hatalmak megszállják és további intézkedésig kormányozzák azt. Ezt követően Franklin D. Roosevelttel amerikai elnök, Winston Churchill brit miniszterelnök és Joszif Sztálin szovjet párt- és államfője a teheráni konferencián vett részt, ez volt az első olyan találkozó, melynek célja az egymáshoz kötődő viszonyok szorosabbra fűzése volt. A tárgyalás összességében sikeresen zajlott, ugyanis született egy nyilatkozat, melyben a felek megállapodtak arról, hogy a háború befejezése érdekében közösen tevékenykednek, illetve a háború befejezése után is együttműködnek.

Legfőbb célkitűzésük az volt, hogy megsemmisítsék Németország szárazföldi, vízi és légi haderejét, valamint szétrombolják a hadiiparát. Ezen felül megfogalmazódtak a háború utáni célok is, miszerint szükséges az ország további katonai megszállása, lefegyverzése, illetve gazdasági erejének felszámolása. A jóvátétel kérdését megvitatták.

1945-ben, Jaltában a felek újra asztalhoz ültek. Itt született meg az elhatározás, mi szerint a franciák bevonásával Németországot összesen négy megszállási övezetre kell felosztani. Ezen felül pontosan meghatározták, hogy Németország köteles megtéríteni a szövetségeseknek okozott károkat. Ennek kidolgozása érdekében Moszkvában egy jóvátételi bizottságot hoztak létre.

---

³ Fejezetem alapjául szolgáló forrás: Vogt, Martin (2002) - „Deutsche Geschichte: Von den Anfängen bis zur Gegenwart”

⁴ Fejezetem alapjául szolgáló forrás: Winkler, Heinrich August (2020) - „Wie wir wurden, was wir sind – Eine kurze Geschichte der Deutschen”

1945. május 8-án a náci birodalom kapitulációjával Európában véget ért a második világháború, az 1945. június 5-én elfogadott Berliini Nyilatkozattal, melyben a győztes hatalmak átvették az irányítást, a német állam létezése megszűnt.

Az országot négy megszállási övezetre, valamint a fővárost, Berlint négy szektorra osztották, mely fölött a négy megszálló hatalom közösen gyakorolta a hatalmat.

A birodalom szuverenitása érdekében a győztes hatalmak létrehozták a közös végrehajtó szervüket a Szövetséges Ellenőrző Tanácsot (Allierter Kontrollrat).

Németország észak-nyugati részét Nagy-Britannia, dél-nyugati részét Franciaország, középső és déli részét az USA, a keleti részét pedig a Szovjetunió kapta meg. Berlint közösen osztották.

2.2. A szövetséges hatalmak megszállási politikája

A győztes hatalmak a Berlin közelében található Potsdamban, tartottak konferenciát politikai elveik mihamarabbi és pontos meghatározásuk érdekében.

A résztvevők (Harry S. Truman, Winston Churchill, Sztálin) megállapodtak a Külügyminiszterek Tanácsának megalakulásáról, mely előkészíti a békés rendezést azzal a céllal, hogy Németország leendő kormánya a dokumentumot elfogadja, illetve egyezteték a megszállási politikai irányelvekről. Ezek az úgynevezett „Vier D”, denácifikáció; demokratizálás; demilitarizálás ; decentralizálás haladtak.

A nácitlanítás a különböző övezetekben másképpen zajlott le, a legszigorúbb volt a Szovjetunió által ellenőrzött területeken, melynek értelmében az egész közigazgatási apparátust, valamint a gazdasági életet megtisztították a náciktól.

A demilitarizálás kérdéséről a szövetségeseknek egységes véleménye volt. Mindannyian úgy gondolták, hogy az összes német katonai intézményt, szervezetet véglegesen fel kell számolni, meg kell szüntetni a tartós béke fenntartása érdekében.

A decentralizálás és a demokrácia kiépítésének érdekében a megfogalmazódott a pártok és szakszervezetek engedélyezése. A konferencia résztvevői megállapodtak a Magyarországon, Lengyelországban, valamint Csehszlovákiában élő többmillió német ajkú lakosság Németországba történő áttelepítéséről is.

A győztes hatalmak elképzelései Németország megbüntetését illetően többé-kevésbé hasonlóak voltak, de meglehetősen különböző álláspontokat képviseltek megszállási politikájukat illetően.

Franciaország remélte, hogy az Amerikai Egyesült Államok idővel elhagyja Európát, és

közvetítői szerepet kaphatnak az európai nagyhatalmak és tengeren túli ország között, így bízva abban, hogy nagyobb területhez juthatnak Németországból. Ők képviselték 11000 fővel a legnagyobb létszámú megszálló erőt a német lakosság számához képest.

Nagy-Britannia 25 000 fővel ellenőrizte a területét, és egy többlépcsős közigazgatási rendszert épített ki az amerikaihoz hasonlóan.

Az Amerikai Egyesült Államok képviseltette magát a legkisebb létszámmal, 12000 fővel, melynek száma 1946-tól 7600 főre csökkent. Az általuk ellenőrzött területen élők érezhették magukat a legkiváltságosabb helyzetben, hiszen a legnagyobb szabadságot ők kapták.

A legszigorúbban ellenőrzött terület a szovjeteké volt, ahol 60000 fő kezdte meg a szigorú politikai és gazdasági átalakítást. Közel félmillió embert elbocsátottak az állásaikból, földeket és vállalatokat sajátítottak ki és adtak állami kézbe, zárolták a pénzintézetek vagyonát, és a gyárak a szovjet jóvátételre termeltek.

A győztes hatalmak között azonban az egyet nem értés idővel egyre jobban erősödött. Franciaország látszólag elfogadta a potsdami döntéseket, de területi követelésekhez kötötte azt, és az Ellenőrző Tanácsot, melyben csak egyhangú határozatokkal lehetett döntéseket hozni, eszközként használta fel saját céljai megvalósítására. A Szovjetunióknak kapóra jött, hiszen szerette volna Németország megosztását. Nagy-Britannia jó ideig ragaszkodott az elképzeléshez, mely szerint a győztes hatalmak együtt irányítják az országot, de 1946-ban Churchill már nyíltan beszélt az ország megosztásának lehetőségéről. Álláspontja szerint az egyik nyugat-európai mintára, míg a másik szovjet modell szerint szerveződik.

James F. Byrnes amerikai külügyminiszter 1946. július 11-én megtartott párizsi konferencián vetette fel annak lehetőségét, hogy a nyugati hatalmak egy egységet hozzanak létre az egységes gazdasági irányítás céljából.

1946. december 2-án Byrnes amerikai és Ernest Bevin angol külügyminiszterek aláírták az egyezményt, Bizóniáról, hivatalos nevén „Egyesült Gazdasági Terület” megalakulásáról.

1949 áprilisában a francia zónában is bevezették a Bizóniában működő egységes igazgatási rendszert, ezzel megalakult a Trizónia, mely az 1949 májusában megalakult Német Szövetségi Köztársaság előfutára volt.

1947. június 5-én George C. Marshall amerikai külügyminiszter meghirdette a róla elnevezett gazdasági programot, a Marshall-tervet, mely a világháború után romokban heverő Európát segítette talpra állítani. Ennek kettős szerepe volt. Egyrészt támogatta Európa gazdasági erősödését, illetve igyekezett gátat szabni a kommunizmus európai elterjedésének. Sztálin egyértelműen látta, hogy a Marshall-terv visszaszorítja a kommunista eszmék terjedését, és

nyílt politikai támadásként értékelte a programot. A keleti blokkban erőszakos propaganda indult meg az Amerikai Egyesült Államok ellen.⁵

1948. március 17-én Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia, Belgium és Luxemburg Brüsszelben egy öthatalmi egyezményt kötött, melyből megszületett a Nyugati Unió és egyértelműen a Szovjetunió politikája ellen irányult. Válaszul 1948. március 20-án Sztálin visszahívta Szokolovszkij marsallt, a szovjet katonai kormányzót, a Szövetséges Ellenőrző Tanácsból, így Németország négyhatalmi ellenőrzése megszűnt.⁶

---

⁵ Bekezdésben szereplő információk forrása: Tarján, M.Tamás - „A Marshall-terv meghirdetése” – Rubicon történelmi magazin

⁶ Fejezetben felhasznált információk forrása: Nagy, Nikoletta (2017) - „Németország Kettészakadása a II. világháború után”

3. A két Németország megalakulása

Az előző fejezet alapján feltételezhetően kirajzolódott egyetértés ellenére azonban bőven voltak ellentétek voltak a megszálló hatalmak között is. Mindegyiküknek megvoltak a saját tervei és mindegyikük arra törekedett, hogy a saját pozícióit szilárdítsa meg.

Elsőként az amerikaiak vetették fel, hogy Németországnak vissza kellene állítani önálló közigazgatását, a négy hatalom közül azonban eleinte csak a britek támogatták az említett javaslatot.

1946 decemberében aláírásra került a Bizóniáról, hivatalos nevén az „Egyesült Gazdasági Területről” szóló amerikai-brit kormányegyezményt. Ennek tükrében a brit és az amerikai főparancsnok feladatkörébe került azoknak a német igazgatási szerveknek, amelyek a két övezet gazdasági egyesítésének megvalósítása céljából szükségesek, ellenőrzése. 1947-re egyértelművé vált, hogy a Szovjetunióval való megegyezés nem lehetséges. Ez év márciusában Harry S. Truman, amerikai elnök nyilvánosságra hozta az úgynevezett Truman Doktrínát amely kihirdette, hogy „az Egyesült Államok nem tűri el a második világháború után kialakult status quo erőszakos megváltoztatását, és gazdasági, illetve katonai segítségnyújtással beavatkozik azon országokban, ahol a kommunizmus térhódítása fenyeget”⁷. Ezekben az időkben az Egyesült Államok és a Szovjetunió közti konfliktus egyre inkább elmélyülni látszott, melynek középpontjában a kettészakadás szélén álló Németország állt. Nem sokkal a Truman-doktrína megszületése után, annak gyakorlatilag egy továbbfejlesztéseként született meg a Marshall-terv, melyet eredetileg önszegélyezési tervnek szántak. Ezt 1947. június 5-én fogadták el.

Az Európai Újjáépítési Program (European Recovery Program) mindenkire nézve sikeresnek volt tekinthető. Németország nyugati része gyakorlatilag azonnal belépett a programba, a szovjet érdekszféra államai azonban Moszkva vétója miatt kimaradtak belőle.

Ezekben az időkben a Szovjetunió fő célja az volt, hogy a nyugati szövetségesek adják fel berlini megszállási zónáikat. A szovjet megszállási övezet nyugati határán 1947-re fokozatosan kiépült a műszaki határvár, más nevén a "vasfüggöny".

Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia, Belgium és Luxemburg 1948 márciusában megkötötte az öthatalmi egyezményt. Az ebből született Nyugati Unió volt az első európai szövetség a háború után, amely már nem Németország, hanem a Szovjetunió politikája ellen irányult. Sztálin erre 1948. március 20-án visszahívta Szokolovszkij marsallt, a szovjet katonai

---

⁷ Truman elnök beszédének teljes szövege (1947)

kormányzót, a Szövetséges Ellenőrző Tanácsból, így Németország négyhatalmi ellenőrzése megszűnt.

Franciaország rá volt utalva Nagy-Britannia és az Egyesült Államok segítségére, így végül teljesen hozzáidomult a többi nyugati hatalom politikájához. Ez legnyíltabban a francia zónának Bizóniához való csatolásában mutatkozott meg: 1948. augusztus 1-jén megalakult Trizónia.

Az erős tartományokkal és gyenge központi hatalommal rendelkező nyugatnémet szövetségi állam létrehozásáról egy 1948 februárja és júniusa között Londonban tartott konferencián született döntés. A Londoni Ajánlások néven ismertté vált közlemény, megbízást adott a nyugatnémet állam megalapítására. Ezt, valamint még két további dokumentumot végül június 2-án nyújtották át a három hatalom kormányának. A létrejött Nyugat-Németországban a Parlamenti Tanács 1948. szeptember 1-jén tartotta alakuló ülését Bonn városában. A tanácsnak 65 tagja volt, a tanács elnökévé a CDU elnökét, Konrad Adenauert választották. Az Alaptörvényt egy úgynevezett parlamenti tanács dolgozza ki, ezt 1949. május 8-án fogadják el, és május 23-án hivatalosan hirdetik ki hivatalosan. A Német Szövetségi Köztársaság ideiglenes fővárosaként Bonnt választják.

Németország felosztásának következő állomása a három nyugati övezetben bevezetett pénzreform volt, 1948 júliusában megszületett a német márka, amely a kényszergazdálkodás befejezését is jelentette. A Szovjetunióknak a nyugati pénzreform Berlinre való kiterjesztése indítékot adott arra, hogy elrendelje a város nyugati részének blokádját. „Technikai zavarok” ürügyével a keleti hatóságok 1948 augusztusában elzárták a vasúti, közúti és belvízi hajózási összeköttetést Nyugat-Berlin és Nyugat-Németország között, és az áramellátást is szüneteltették. A berlini blokádnak idején a nyugati szövetségesek légi úton gondoskodtak a város ellátásáról. A blokádnak 10 hónapig akadályozta az áruforgalmat a két városrész között. A szovjetek végül 1949 májusában oldották fel Nyugat-Berlin blokádját. A keleti blokkban összeült a 3. Német Népi Kongresszus, amely elfogadta a szovjet mintára készült „népi demokratikus” német alkotmányt. Ezzel párhuzamosan, ahogy feljebb már említettem, Nyugat-Németországban megalakult a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK). A "Német Demokratikus Köztársaság alkotmányának" tervezetét a Néptanács 1949. március 19-én fogadta el. Májusban a német népi kongresszus küldöttei jóváhagyták az alkotmánytervezetet, október 7-én pedig kikiáltották a Német Demokratikus Köztársaságot.

1949. október 15-én a Szovjetunió hivatalosan is elfogadta a Német Demokratikus Köztársaságot. Így Németország hivatalosan is két részre oszlott.

3.1.1. A Berlieni fal megépítése

Annak ellenére, hogy Németország kettészakadt, a szovjet- nyugati hatalmak konfliktusa továbbra sem csitult, a nagyhatalmak között még hosszú évekig elhúzódó háborúskodás vette kezdetét.

Ennek egyik mérföldkövének tekinthető a berlieni fal megépítése, melyet gyakorlatilag a semmiből, mindössze egyetlen éjszaka leforgása alatt építettek fel. 1961. augusztus 13-án éjjel az NDK vezetése megkezdte a határ lezárását és reggelre felhúzták azt az 1400 kilométer hosszú, gyakran vasfüggönyként is emlegetett falat, amely Berlint két részre osztotta. Ezt a radikális lépést azzal indokolták, hogy ez volt az egyetlen lehetőség, amivel meg tudták akadályozni, még több NKD-beli állampolgár átszökését Nyugatra. 1949-1961 között összesen 2.8 millióan vándoroltak az NSZK-ba.⁸

---

⁸ Bundeszentrale für politische Bildung (2020) - „Der Zug nach Westen – Jahrzehntelange Abwanderung, die allmählich nachlässt ”

4. NDK/NSZ összehasonlítása

Ahogy az korábbi fejezeteimből már kiderült, Németországot több évtizeden keresztül megosztottság jellemezte. A keleti rész integrálódott a keleti tömbbe, amelyen belül ugyan az egyik legfejlettebb állam lett, de fokozatosan lemaradt az NSZK mögött. A háborús pusztítás mellett a szovjeteknek fizetendő jóvátétel, a nyersanyaghiány, és aránytalan gazdaságszerkezet is gátolta az ország fejlődését. Az NDK tagja lett a Varsói Szerződés szervezetének és a KGST-nek, de ezek a szervezetek közel sem lettek olyan sikeresek, mint a nyugatiak. Nyugat-Németország viszonylag gyorsan újra integrálódott Nyugat-Európába, alapító tagja lett az Európai Szén- és Acélközösségnek, majd az EGK-nak, és 1955-ben belépett a NATO-ba is. 1949 után nagyon eltérő pályán fejlődött a két Németország, melynek köszönhetően számos területen hatalmas eltérések voltak tapasztalhatók az ország két része között.

Jelen fejezetemben ezen különbségeket kívánom elemezni.

4.1. Földrajzi jellemzők ⁹

4.1.1. NDK

A Német Demokratikus Köztársaság területe a mai Mecklenburg-Előpomeránia, Brandenburg, Szászország, Szász-Anhalt és Thüringia tartományokból, valamint az alsó-szászországi Amt Neuhausból állt. Mérete 108 303 km² ¹⁰ volt, államformája pedig népköztársaság. Területi kiterjedését tekintve az NDK észak-déli irányban átlagosan mintegy 450 kilométert, kelet-nyugati irányban átlagosan 250 kilométert tett ki. Az NDK-ra két fő tájforma volt jellemző, az alföld és a középhegység.

Északon a Balti-tenger képezte a természetes határt, ezen felül a terület Dánia és a Lengyelország vizeivel volt határos. Keleten Lengyelországgal az Odera-Neisse határ húzódott, amelyhez délkeleten az egykori Csehszlovákia területe csatlakozott. Az NDK-tól nyugatra és délnyugatra a Szövetségi Köztársasággal húzódott a belső német határ. Középen az NDK által körbezárt Nyugat-Berlin területe volt található. A fővárosa Kelet-Berlin lett.

---

⁹ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Kühne, Olaf ; Weber, Florian (2023) - „Germany” – Springer Kiadó, Berlin

¹⁰ Kühne, Olaf ; Weber, Florian (2023) - „Germany” – Springer Kiadó, Berlin; 103.o.

4.1.2.2 NSZK

Az egykori Német Szövetségi Köztársaság, ahogy az már nevéből is kiderült, államformáját tekintve szövetségi köztársaság volt, területe 248 229 km² –t¹¹ tett ki, Nyugat Berlin nélkül. Területi összetételét tekintve az országot az alábbiak jellemezték: északon a Germánalföld, délebbre középhegység, a Duna völgyétől délre a Sváb-Bajor-medence és az Alpok áthúzódnó vonulatai voltak találhatóak.

Legmagasabb pontja a Zugspitze (2963 m) volt, legjelentősebb folyói pedig a Rhein (Rajna), Donau (Duna), Main (Majna). Legnagyobb tavai: Boden-See, Chiem-See, Ammer-See. Az NSZK-t a három nyugati megszállási övezetben lévő 12 tartomány hozta létre 1949-ben, a fővárosa Bonn lett.

4.2. Politikai rendszer/berendezkedés ; Politikai vezetőség

4.2.1. NDK¹²

Az NDK fennállása alatti időt végig diktatúra jellemezte, ötvözve a volt reálszocializmus elemeivel.

Az alkotmányban leírtakkal ellentétben, a politikai hatalmat nem osztották fel, ehelyett a hatalom a Németországi Szocialista Egységpárt (SED) Központi Bizottságának Politikai Hivatalában összpontosult, a párt minden területen kizárólagos vezetési joggal rendelkezett.

Az NDK-s vezetőség saját értelmezése szerint Németország ezen része akkoriban szocialista állam volt, amely megvalósította a népköztársaság alapelveit. A valóságban azonban ez közel sem volt így, hiszen ahogy feljebb említettem, a hatalom élén egy párt állt.

Annak ellenére, hogy az ország keleti részén párt diktatúra uralkodott, természetesen ugyanúgy léteztek állami szervek és intézmények. A következőkben ezek felépítését és működését kívánom bemutatni.

A legfőbb szerv a „Volkskammer”, azaz a Népi kamara volt, mely az NDK parlamentjének szerepét töltötte be. Ez a szerv választotta az Államtanács tagjait és a Minisztertanácsot, továbbá a Legfelsőbb Bíróság elnökét és bírait, valamint a főügyészt. Évente négyszer

---

¹¹ Kühne, Olaf ; Weber, Florian (2023) - „Germany” – Springer Kiadó, Berlin; 12.o.

¹² Fejezet alapjául szolgáló forrás: Musiolek, Berndt ; Wuttke, Carola (1991)- „ Parteien und politische Bewegungen im letzten Jahr der DDR ”

ülésezték. A Népi Kamara 500 tagját négyévente, 1971-től ötévente választották választás útján, de a választás csak a papíron leírtak szerint volt titkos és szabályos. A valóságban a kamara összetétele már a választások előtt meg volt határozva, Kelet-Németország választási rendszere a gyakorlatban nem biztosította a szabad és titkos választásokat. Általános gyakorlat volt, hogy a szavazófülke használata nélkül szavaztak, a szavazócédulák már előre ki voltak töltve. A választások általában 99%-os támogatottsággal zárultak, a megszámlált eredményeket nyilvánosságra hozták, de természetesen meghamisították.

Az államhatalom tehát az uralkodó pártnál volt. Ez a megközelítés teljes mértékben megegyezett a Szovjetunióban fennálló rendszerrel. A hatalmat tehát ténylegesen a „Politbüro” tagjai és a SED Központi Bizottságának titkársága gyakorolta.

A SED mellett négy másik párt is létezett, a Kereszténydemokrata Unió (CDU), a Németországi Liberális Demokrata Párt (LDPD), a Németországi Nemzeti Demokrata Párt (NDPD) és a Németországi Demokratikus Parasztpárt (DBD). Gyakran nevezték őket blokkpártoknak is, mivel a SED-del a „Nationaler Front” - ban, azaz Nemzeti Frontban egyesültek. Ide tartoztak még a Freier Deutscher Gewerkschaftsbund (FDGB), a Freie Deutsche Jugend (FDJ), a Demokratischer Frauenbund Deutschlands (DFD) és a Kulturbund tömegszervezetek. A tömegszervezeteknek saját képviselőik voltak az NDK parlamenti gyűléseiben, akik viszont többnyire SED-tagok voltak, ezzel is erősítve SED hatalmát.

1967-től az NDK Minisztertanácsának 40 tagja volt, többségük az SED-ből. Tevékenységének középpontjában az államosított gazdaság tervezése és irányítása állt, amelyért számos szakminisztérium volt felelős. 1960-tól az NDK Államtanácsa, 22-29 tagból állt Walter Ulbricht, 1973-tól Willi Stoph, 1976-tól Erich Honecker töltöttek be vezetői pozíciót.

A tényleges hatalom, ahogyan már többször is említettem dolgozatomban, a SED vezetőségénél volt. A SED Politbüro-ját a főtitkár vezette, emellett további 25 tagot szolgált. A tagokat és a jelölteket hivatalosan a SED Központi Bizottsága választotta meg, amely évente két-három alkalommal ülésezett. A Központi Bizottság titkársága egy körülbelül 2000 tagból álló bürokratikus apparátus volt. A SED (1989) mind a kb. 2,3 millió tagjának várható magatartását egy Központi Pártellenőrző Bizottság felügyelte. 1960-ban létrejött egy további szerv, az Országos Védelmi Tanács, amelynek csak SED-tagok lehettek a tagjai. Az intézménynek kizárólagos joga volt utasításokat adni a központi vezetésnek és a kerületi vezetőségeknek.

4.2.2. NSZK^{13 14}

Nyugat-Németország politikai berendezkedése teljese mértékben az ellentéte az NDK- ra jellemzőknek. Az NSZK, politikai rendszerét tekintve parlamentáris demokrácia, államformája szövetségi köztársaság, Németországban az állam berendezkedése a mai napig ezen alapul. Ez más szóval azt jelenti, hogy a nép által választott parlament, a Bundestag dönt a németországi politikáról, a szövetségi kormány tagjai a többség politikai akaratát képviselik.

A második világháború 1945-ös befejezése után Németországban egy új korszak vette kezdetét. Ezen korszaknak alapkövét az úgynevezett „Grundgesetz”, azaz az Alaptörvény fektette le, amelyben az emberi jogok figyelembevétele, illetve egyéb alapvető alkotmányos elemek, mint demokrácia, hatalmi ágak szétválasztása, föderalizmus, jogállamiság, fogalmazódtak meg.

A Németországban működő rendszert gyakran pártdemokráciának is nevezték, mivel a versengő pártok jelenléte mindig is fontos volt az országban. A választásokat szavazás útján bonyolították le, a kormányalakításhoz általában pártok koalíciójára van szükség. A német Bundestag egy személyt választott az ország szövetségi kancellárjává. Alapjaiban ez a személy határozta meg a szövetségi szintű kül- és belpolitika irányelveit, illetve javaslatot tett a szövetségi miniszterekre. A szövetségi intézményeket, valamint a szövetség és a tartományok közötti feladatmegosztást a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye szabályozta. A Nyugat-Németországban található tartományok mindegyike saját képviselettel, úgynevezett Bundesrat-tal rendelkeztek.

Ahogy azt feljebb említettem, a Szövetségi Köztársaság államfője a szövetségi elnök volt, tisztsége magában foglalta a politikai cselekvés jogát és kötelezettségét, nem korlátozódott pusztán reprezentatív feladatokra. A Szövetségi Elnök a Szövetség nemzetközi jogi képviselete és számos formális és protokolláris feladat mellett fontos, egyéb jogosultságokkal is rendelkezett, amelyek jelentős terjedelmű állampolitikai feladatokat ruháztak rá. A politikai rendszeren belül a szövetségi elnököt tulajdonképpen nem lehetett a három klasszikus hatalom egyikéhez sem sorolni, hanem államfőként az "állam egységét" testesítette meg. A szövetségi elnököt a Szövetségi Gyűlés választotta öt éves időtartamra, egy adott személy összesen kétszer tölthette be ezt a pozíciót.

---

¹³ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Graf von Westphalen, Raban (2001) - „, Deutsches Regierungssystem ”

¹⁴ Fejezet alapjául szolgáló forrás: G. Schmidt , Manfred (2005) - „, Das politische System der Bundesrepublik Deutschland ”

Az NSZK-ban a törvényhozás szervezetek tekintetében a Bundestagból és a Bundesratból állt, fő feladataik közé a törvények elfogadása és a költségvetés felügyelete tartozott. Tagjait közvetlenül a nép választotta. Az alaptörvény szerint a képviselők függetlenek voltak a politikai pártjuktól vagy más érdekcsoportoktól, de ha az alkotmányos valóságot nézzük, akkor a frakciófegyelem erős befolyása volt megfigyelhető.

A Bundesrat tagjait a tartományok kormányai delegálták. A Bundesrat nem tisztán törvényhozó testület, azon célból hozták létre, hogy biztosítsa a tartományok részvételét a szövetségi jogalkotásban, amennyiben az a tartományok érdekeit érinti.

A Német Szövetségi Köztársaságban a végrehajtó hatalom hajtotta végre az állam törvényeit és rendeleteit. A végrehajtó hatalmat különösen az Alaptörvény kötötte, ebből kifolyólag minden állampolgárnak lehetősége volt arra, hogy minden jogi út kimerítése után egyedi esetben alkotmányjogi panaszt nyújtson be a Szövetségi Alkotmánybírósághoz, ha úgy érzi, hogy alapvető jogait sértik. A szövetségi kancellár és a szövetségi miniszterek együtt alkották a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi kormányát, amelyet a köznyelvben gyakran szövetségi kabinetnek neveztek. A szövetségi kancellár a szövetségi kormány kormányfője volt, a Bundestag választotta. A szövetségi minisztereket a szövetségi elnök nevezte ki, az alaptörvény szerint a szövetségi kancellárnak utasítási jogköre volt, azaz ő határozta meg a szövetségi politika alapvető vonásait. Hivatali idejének lejártá előtt csak konstruktív bizalmatlansági szavazással és a Bundestag feloszlatására irányuló bizalmi szavazással lehetett leváltani.

A szövetségi szintű közigazgatást a szövetségi minisztériumok szervezték, vezetésüket a szövetségi miniszterek látták el. Mellettük a minisztériumok élén az államtitkárok álltak. Annak ellenére, hogy a szövetségi minisztériumok céljait meghatározták az ország élén állók, a közigazgatás viszonylag önállóan működött, illetve járhatott el különböző ügyekben.

Szövetségi szinten a Bundestagot 4 évente választották meg, a választóknak két szavazatuk volt: Az első szavazattal arról döntöttek, hogy melyik jelölt képviselje választókerületüket a parlamentben, a második szavazattal pedig arról, hogy melyik pártot részesítik előnyben.

4.3. A két Németország külpolitikája, egymáshoz fűződő viszonya ¹⁵

A két Németország megalakulása után nem sokkal, már 1949-ben Konrad Adenauer kihirdette, miszerint Nyugat-Németország a nyugathoz tartozik és külpolitikáját is e mentén kívánja

---

¹⁵ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Schmitt, Karl (1975) - „, Education and Politics in the German Democratic Republic ” - The University of Chicago Press

folytatni. Úgy gondolom, hogy ebből kifolyólag nem meglepő, hogy az NDK fennállása alatt Németország ezen része a Nyugat felé közeledett, 1954-ben belépett a NATO-ba, 1957-ben alapító tagja lett az Európai Gazdasági Közösségnek, francia-német együttműködési szerződés kötődött a két ország között, illetve diplomáciai kapcsolatokat létesített Romániával és számos más európai országgal is. Ezen felül prioritás volt a Kelet-Németországhoz való közeledés is.

Ahogy az már korábbi fejezeteimből egyértelművé vált, az NDK, gazdaságilag és politikailag is a Szovjetuniótól függött. Ennek ellenére a SED-nek volt felülvizsgálati joga, nem kellett ellentmondás nélkül mindent teljesítenie minden Moszkvából érkező utasítást. Különösen a külpolitikában igyekezett Honecker hatalomra kerülése után nagyobb mozgásteret biztosítani magának, és lehetővé tenni a közeledést a Szövetségi Köztársasághoz.

Az NDK külpolitikája (mint a szovjet befolyási övezeten belüli valamennyi szocialista állam külpolitikája) a "harcot" jelentette (nem katonai eszközökkel) a "szocializmus világméretű győzelméig". Fő céljuk a szocializmus megtartása és terjesztése volt.

Az NDK-t gyakran a Szovjetunió "szatellitállamaként" definiálták, ezzel is hangsúlyozva a keletnémet politikusok autonómiájának hiányát. Habár az NDK, megalakulása után nagyon hamar szerződéseket kötött a keleti blokk más államaival, az NSZK mégsem volt a „szocializmus bölcsőjének” tekinthető. Az NDK, más kelet-európai országokkal ellentétben csak egy kommunista kormány által vezetett állam volt, nem pedig egy nemzet, a német nemzetet ugyanis nem feltétlenül „járta át” az szocialista szellem, amely elvárt lett volna. Az alapvető kérdés tehát az, hogy valójában mekkora volt az NDK Szovjetuniótól való függősége. Az NSZK és Moszkva viszonyát történészek állandó feszültségekkel telinek jellemzik, az ideológiai egyezőség ugyanis nem volt elegendő sem a régi (háborús) sérelmek leküzdéséhez, sem az ellentétes nemzeti érdekek rendszeres felbukkanásának elfojtásához.

Amikor Honecker 1971-ben átvette a hatalmat, a szovjet vezetés tökéletes csatlósnak tekintette. Levéltári anyagok alapján azt lehet mondani, hogy a szovjet vezetéssel való viszonyban alárendeltség volt, különösen Honecker kormányzásának kezdetén, ám ez az alárendeltség főként a belpolitikai terén mutatkozott meg. A vezetőség fokozatosan igyekezett egyre nagyobb mozgásteret nyerni a külpolitikában, azonban a Szovjetuniótól való függősége miatt az ilyen törekvések mindig veszélyesek voltak.

A két legnehezebb kérdés Kelet-Berlin és Moszkva között a keletnémet gazdasági kapcsolatok és a külpolitika, különösen a Szövetségi Köztársasággal való viszony volt. A tervgazdaság hiányosságai már az 1970-es években minden szocialista országban egyre nyilvánvalóbbá váltak. Az NDK adósságai is egyre nőttek, különösen a kapitalista országokkal szemben. A

világgazdasági válság és a nyugati gazdasági térség országainak védővámpolitikája miatt az 1970-es években az NDK külkereskedelmi feltételei romlottak. A külső tényezők tehát hozzájárultak a gazdasági nehézségek súlyosbodásához, ami negatívan hatott a Szovjetunióval való kapcsolatra is.

A Szovjetunió, egyre romló gazdasági teljesítménye miatt kénytelen volt csökkenteni a "testvérállamok" támogatását. Ennek egyik konkrét következménye a Kelet-Berlinbe irányuló szovjet kőolaj- és más fontos nyersanyagszállítások csökkentésébe volt. Erre reagálva az NSZK vezetése gazdasági és pénzügyi segítséget ajánlott fel. Cserébe az NDK vezetésének bele kellett egyeznie abba, hogy mindkét német állam polgárai számára utazási könnyítéseket biztosítsanak. Az ajánlat elfogadását Moszkva élesen bírálta. Ez volt az első jelentős mozzanat, amikor a két Németország újra elkezdett közeledni egymás felé. Az a német- és gazdaságpolitikai stratégia, amelyet Honecker folytatott, egyre inkább kritikával találkozott még a SED vezetőségén belül is. 1974-ben Kelet-Berlin és Bonn már tárgyalásokat folytatott a németországi közlekedésről és a közlekedési kapcsolatok bővítéséről, különösen a Szövetségi Köztársaság és Nyugat-Berlin között. Ezek a tárgyalások 1975-ben megállapodásban csúcsosodtak ki. A két állam újra elkezdett egymás felé közeledni. 1978-ban, az éles szovjet ellenvetések ellenére új német-német közlekedési egyezményt írtak alá. Annak érdekében, hogy a szerződést nehojg szabotálják, Moszkvát csak később tájékoztatták a történésekről.

1979-ben Andrej Gromiko szovjet külügyminiszter figyelmeztette Honeckert, hogy ha a Szövetségi Köztársasággal való kapcsolatfelvétel veszélyezteti az NDK szuverenitását, illetve a szovjet érdekek sérülését okozzák.

Bár a szovjet vezetés nem tudta teljesen megakadályozni a Bonn és Kelet-Berlin közötti enyhülés folytatását, a Kreml mégis elég erős volt ahhoz, hogy késleltesse a német-német állami látogatásokat. Honecker és Helmut Schmidt az 1975-ben találkozott, és nem sokkal később megkezdődtek a kölcsönös államlátogatások terveinek kidolgozása. A kelet-német kancellár azonban csak hat évvel később, 1981 decemberében tudott nyugatra látogatást tenni. Honecker nem akart lemondani sem a Szovjetunióval való szövetségről, sem a Nyugattal való kapcsolatokról.

Összegezve a fejezetben leírtakat, a két Németország külpolitikája tehát véleményem szerint a következő képpen elemezhető: Az NDK-nak nem sikerült fenntartani a szövetséget Moszkvával, ugyanakkor fokozatosan mélyíteni tudta a kapcsolatait Nyugat-Németországgal. A Szövetségi Köztársasághoz való közeledéssel Kelet-Berlin feláldozta Moszkvával való kapcsolatait, amelyek azonban ebben az időszakban fokozatosan romlani kezdtek. A korszak elemzése azt mutatja, hogy valóban létezett keletnémet külpolitika, annak ellenére, hogy a

korszakot Szovjet Uniónak való alárendeltség jellemezte. A Moszkvától való függősége miatt a SED vezetésének ritkán sikerült önállóan politizálnia. Ennek ellenére mindig minden rendelkezésére álló eszközzel a saját érdekeit igyekezett képviselni, az NDK nemcsak passzív alany volt, hanem a nemzetközi élet aktív szereplője is. Az NSZK pedig természetesen végig, mint önálló entitás folytatta külpolitikáját, első sorban a Nyugat felé nyitva, azonban az NDK-hoz való közeledés mindig külpolitikájának fontos elemét képezte.

4.4. Gazdaság

A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság 1949-es megalakulásakor két, teljesen önállóan működő közigazgatási terület jött létre, ebből kifolyólag gazdaságuk is külön vált.

Míg az NSZK-ban a szociális piacgazdaságot, addig az NDK-ban az államilag szervezett tervgazdaságot vezették be.

4.4.1. NDK¹⁶

Az NDK-ban az úgynevezett tervgazdaság került bevezetése, amely alatt egy olyan rendszert értettek, ahol a gazdasági tevékenységet egy központi hatóság tervezi, irányítja politikai és gazdasági célkitűzéseknek megfelelően. Az állam vagy az állami tervező hatóságok minden szinten meghatározzák az összes áru és szolgáltatás teljes termelését, azaz elosztását és árait is. Az 1950-es években az NDK-ban magas gazdasági növekedést értek el. A megtermelt nemzeti jövedelem volumene 1950 és 1960 között 2,5-szeresére nőtt, és a növekedési ütemek különösen az 1950-es évek elején voltak lenyűgözőek.

Az NDK fennállásának következő évtizedeiben azonban nem tudott hasonló növekedési dinamikát elérni, így a gazdaság helyzete időről romlani kezdett. A háború befejezése utáni magas gazdasági növekedés nagyrészt a meglévő ipar kiaknázásnak volt köszönhető. A két világháború közötti időszak technikáinak és technológiáinak hatékonyságát sok esetben sikerült jelentősen növelni, az újjáépítés időszakában azonban nagyrészt elmaradtak a jelentősebb innovációs folyamatok. Az 1950-es évek közepétől kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy a meglévő ipari kapacitások fokozott kihasználásának lehetőségei kimerültek, így a növekedés üteme lassulni kezdett.

---

¹⁶ Fejezet alapjául szolgáló forrás, számadatok forrása: Martens, Berndt (2020) - „Die Wirtschaft in der DDR” - Bundeszentrale für politische Bildung

A magas gazdasági növekedése főként a SED vezetésének törekvésének volt köszönhető, miszerint az országban a szovjet mintára gyors iparosítást kell végrehajtani. Ez a gazdaság szerkezetének átalakítást vonta maga után, az amúgy is szűkös befektetések és források így elsősorban az ipar nem létező vagy nem kellően fejlett ágainak újjáépítésébe áramlottak.

Ezt súlyosbította a háborús pusztítás, a leszerelési veszteségek és a jóvátételi díjak fizetéséből származó már meglévő gazdasági problémák.

Általánosságban elmondható, hogy az NDK gazdasága az 1950-es években abban a nehéz helyzetben volt, hogy egyszerre három, azonos mértékben sürgős feladatot kellett megoldania. Ezek a következők voltak: magánfogyasztás növelése; az infrastruktúrák bővítése és korszerűsítése; beruházások biztosítása az ipar minden ágazatában.

1952/53-ban, 1956-ban és 1960/61-ben súlyos növekedési visszaesés rázta meg az NDK gazdaságát. 1952/53-ban és 1960/61-ben a visszaesés közvetlen okai alapvetően a SED vezetésének az új szocialista tulajdonrendszer kiépítésének felgyorsítására tett kísérleteivel függték össze. Többek között 1952 júliusában bejelentették a mezőgazdaság kollektivizálását, 1958-ban pedig elhatározták, hogy az egyéni mezőgazdaságokat termelőszövetkezetekbe (LPG) helyezik át. A növekedés 1956-os visszaesése viszont elsősorban külkereskedelmi okokra vezethető vissza, mivel az ottani felkelések miatt leálltak a fontos nyersanyag- és áruszállítások Lengyelországból és Magyarországról. Az NDK-ban a szállítások leállítása súlyos károkat okoztak az NDK gazdaságában.

A gazdasági problémák főként a Szovjetunióknak fizetett jóvátételeknek köszönhető. Az NDK ugyanis a legmagasabb jóvátételt fizette, a legújabb számítások szerint legalább 14 milliárd dollárt. Nyugat-Németországhoz képest Kelet-Németországnak kisebb volt a háborús károk miatti anyagi vesztesége, de a szovjet fosztogatások, leszerelések és jóvátételek miatti veszteségek lényegesen magasabbak voltak, mint Nyugat-Németországé. 1945 és 1948 között a szovjet leszerelés hatalmas károkat okozott az iparban, ami különösen negatívan hatott az NDK későbbi versenyképességére. A szovjet megszállási övezetben és Kelet-Berlinben a szovjet megszálló erők legalább 2000-4000 gyárat pusztítottak el.

A gazdaság egyes ágazatai nem tudtak teljesen felépülni, az ötvenes évek közepén például a személygépkocsigyártás csak körülbelül egyharmada volt az 1936-os szintnek. A SED vezetésének későbbi gazdaságpolitikai hibái végül végleg tönkretették az egykor vezető autóipart. A vonat pályarendszerek nagymértékű leépítése (a második vágány megszüntetése), a mozdonyok és vonatok eladása, valamint a korszerű vasúti létesítmények leépítése miatt a közlekedési teljesítmény 1950-ben csak valamivel több, mint fele volt az 1936-osnak.

A szovjet részvénytársaságok (SAG) központi szerepet játszottak a jóvátételi díjak összegének „kitermelésében”. Formailag a német jogból származó részvénytársasági formán alapultak, azaz volt igazgatótanács, felügyelőbizottság, a könyvelés elsősorban a német előírások szerint működött, és a társasági tőke részvényekre volt felosztva. A SAG-ok a valóságban azonban szovjet kézben voltak és integrálódtak a szovjet nemzetgazdaságba. A Szovjetunió a rajtuk keresztül ellenőrizte az NDK gazdaságának kulcsfontosságú ágazatait.

1947 közepe felé már több, mint 200 SAG vállalat létezett, amelyek részesedése az NDK teljes ipari termeléséből 1947 és 1950 között több mint 30 százalék, 1947-ben 40 százalék, 1952-re pedig már 78 százalékra nőtt.

Az állam beruházási politikája az 1950-es évek közepétől hatalmas eltérések kezdtek el kialakulni a különböző iparágak között, az SED gazdaságpolitikája miatt, hiszen a vezetőség nem volt tudatában annak, hogy az erőforrások nehéziparra való átcsoportosítása rontja más fontos ipari ágazatok teljesítményét, és ezzel veszélyezteti a gazdasági növekedés egészét. Az olyan ipari ágazatokat, mint a repülőgépgyártás, a könnyűgépgyártás és a vegyipar, most szintén támogatták.

Később, mivel az atomenergiában, a repülőgépgyártásban és az automatizálásban nem lehetett gyors sikereket elérni, a vegyipar került az állami érdeklődés középpontjába. 1958-ban hatalmas vegyipari programot fogadtak el, amely „kenyeret, jólétet és szépséget” (Brot, Wohlstand und Schönheit) ígért a lakosságnak. Ez a program volt a központi eleme a Hétéves Tervnek (1959-1965) is, amellyel a nyugatnémet életszínvonalat akarták az NDK polgárainak otthonaiba és a küszöbökig eljuttatni. Ez természetesen nem sikerült.

Az 1950-es években eltörölték a termelőeszközök magántulajdonban tartását, ebből kifolyólag a gazdaság és a politika szétválasztásának lehetősége gyakorlatilag megszűnt. Az állami gazdaság részesedése a nemzeti jövedelemből (nettó termék) 1950-ben több mint 50 százalék volt. Az 1950-es évek végére az állam rendelkezési joga tovább bővült, így 1960-ra ez az arány már csaknem 90 százalék volt. A magántulajdon formája tehát az NDK első évtizedében marginális jelenséggé vált.

A tulajdonjogi rendszer megváltozása jelentős változásokat hozott a keletnémet lakosság társadalmi szerkezetében is. A magánvállalkozók elvesztették tulajdonukat, így az ebből eredő társadalmi kiszorulás és hanyatlás gyakran nyugatra való kivándorlással járt. A nyugatra történő kivándorlás miatti népességvesztés volt az, ami tovább fokozta az NDK társadalmában a háború és a háború utáni időszak következtében már meglévő népesség- és társadalomszerkezeti torzulásokat. 1950 és a fal 1961-es felépítése között összesen mintegy 3,1 millió ember hagyta el az NDK-t. Erről egy későbbi fejezetemben részletesebben is értekezem.

1952/53-ban a lakosság életszínvonala az 1947-es szint alá süllyedt, az áruellátási rések még nagyobbak lettek, az áramkimaradások ismét elszaporodtak, a közlekedés helyzete pedig kritikus pontra jutott. Emellett bércsökkenések és áremelkedések következtek be. A lakosság körében nagyfokú elégedetlenség terjedt el, ami az 1953. június 17-i felkeléshez vezetett. A helyzet stabilizálása érdekében 1953/54-ben rövid távú, nagyarányú pénzátcsoportosításra, és jelentős árcsökkentésre került sor.

1958 júliusában a SED bejelentette "fő gazdasági feladatát", miszerint 1961-ig minden fontos élelmiszer és fogyasztási cikk egy főre jutó fogyasztásában meg kívánják előzni Nyugat-Németországot, ebből kifolyólag eltörölték az úgynevezett „jegyrendszert” (Rationierungssystem). Ez azonban nem váltotta ki a lakosság feltétlen tetszését, mivel az új árak valamivel magasabbak voltak, mint a korábbiak. Az ötvenes évek végén a lakosság fogyasztói magatartásában a nyugat-németországihoz hasonló változás mutatkozott, bár sokkal kisebb mértékben. Egy átlagos háztartás nettó pénzjövedelme szintén megduplázódott 1949 és 1960 között. A lakosságot azonban súlyosan megterhelte a nem megfelelő lakásellátás. Bár a lakások száma 1950 és 1961 között mintegy 500 000-rel nőtt, ez a növekedés nem hozott enyhülést, mivel a háborúban lerombolt lakások száma nagyjából megegyezett az újonnan épített épületek számával. Az újonnan épített lakások száma csak az 1950-es évek második felében kezdett érezhetően növekedni, ez azonban főként a nyugatra való vándorlásból eredt.

4.4.2. NSZK¹⁷

Az NSZK-ban a világháború utáni kiindulási helyzet sokkal kedvezőbb volt, mint keleten, hiszen a nyugatnémet állam az USA Marshall-tervén keresztül gazdasági támogatásban részesült.

A szocialista piacgazdaság bevezetését Németországban Konrad Adenauerhez, az első szövetségi kancellár nevéhez kötik. A második világháború után Nyugat-Németország gazdasága romokban hevert, így gyorsan kellett cselekedni. A szociális piacgazdaság gyakorlatilag egyfajta középút a szabad piacgazdaság és a tervgazdaság között, ami biztosította a szabad versenyt és a magántulajdont. Ugyanakkor az állam szociális jólétet biztosít a rászorulóknak.

1950-ben bevezetésre került a már említett gazdasági forma, melynek központi elemei a következők voltak: gazdaság, mint alrendszer önállósága ; a verseny fenntartásához

---

¹⁷ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Bühner, Werner (2002) – Wirtschaft in den beiden deutschen Staaten” – Bundeszentrale für politische Bildung

szükséges az állam szabályozása; az állami reformoknak piacokonformnak kell lennie, vagyis az ármechanizmust nem szabad tönkretenni; az árstabilitás elsődlegessége, annak érdekében, hogy ne legyen infláció; piaci mechanizmusok korrekciója szociális, rászorultsági alapon kell, hogy történjen ; a társadalom fő szerveződési elve a szubszidiaritás, melynek lényege, hogy a társadalomnak alulról felfelé kell építkeznie, a döntéseket azon a legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol még van rá lehetőség; a magasabb szint csak kiegészít, támogat; fő aktorok a társadalom és a család.

Az alapgondolat tehát az volt, hogy a piacgazdaság csak akkor tudja kifejteni jóléttteremtő és koordináló funkcióját, ha az állam valamelyest kiegészíti és korigálja a piaci tevékenységet. A rendszernek köszönhetően a termelés, az export és a fogyasztás gyorsan fellendült és az 1950-es évek elején "gazdasági csodához" vezetett. Ez azonban nem volt így a kezdettől fogva, az „új rendszernek” eleinte több próbatételt is ki kellett állnia.

A tervgazdaságba vetett remények kezdetben csak részben teljesültek: A korábbi valutareform által ösztönzött gazdasági növekedés hamarosan lelassult, miközben az árak és különösen a munkanélküliség fenyegetően emelkedett. Bár ez a fejlemény korántsem volt teljesen váratlan, gyorsasága és mértéke mégis meglepte a szakértőket. Különösen a fogyasztási cikkek ára emelkedett jelentősen. Bár a folyó jövedelmek mellett az új pénzre váltott megtakarítások nagy részét fogyasztási cikkekre költötték, a munkások tömege, akiknek a bére és fizetése kezdetben befagyasztva maradt, nem tudott lépést tartani ezzel a fejlődéssel, míg egy kis csoport, amely annál fizetőképesebb volt, még magasabbra hajtotta az árakat.

A megélhetési költségek emelkedése, valamint az átlagos és a legfelső jövedelmek közötti növekvő szakadék kétségeket és kritikát ébresztett az új gazdasági renddel szemben, ami 1948 novemberének közepén egynapos általános sztrájkban csúcson sodott ki. Időközben feloldották a Harmadik Birodalom idejéből származó bérstopot, és decemberben az árak csökkenni kezdtek, nem utolsósorban a Bank Deutscher Länder, a mai Deutsche Bundesbank elődjének, a pénzkínálat és a hitelezési lehetőségek korlátozására irányuló politikájának köszönhetően. Miközben az infláció veszélye így elhárult, a munkanélküliek száma töretlenül tovább nőtt.

1948 júniusa és decembere között 370000 munkahely szűnt meg, ugyanakkor a bővülő iparágakban 600000 új munkahely jött létre; a munkanélküliségi ráta alig haladta meg az öt százalékot. 1949-ben az arány megfordult, összesen 150 000 munkahely szűnt meg, így a 13,5 millió körüli foglalkoztatottság mellett a munkanélküliségi ráta az év végére tíz százalék fölé emelkedett, 1950 márciusára pedig 12,2 százalékra.

Nem sokkal később azonban megérkezett a várt áttörés, 1950 és 1960 között a GDP 100-ról 215-re emelkedett; 1954-es árakon kifejezve ez 113-ról 235 milliárd DM-ra való növekedést

jelentett. Az éves növekedési ütemek átlagosan 7,6 százalékot tettek ki; 1955-ben 11,5 százalékos rekordot értek el. Ugyanebben az időszakban az ipari termelés 149 százalékkal nőtt; az export szempontjából fontos beruházási javak ipara réadásul 220 százalék feletti növekedést is produkált. A beruházások 1952 és 1960 között 120 százalékkal nőttek. Az export és az import értéke megduplázódott, 17-ről 37, illetve 16-ról 31 milliárd márkára.

A Szövetségi Köztársaság az ötvenes évek elején ténylegesen ki tudta használni az exportban rejlő lehetőségeket, a világpiac sajátos igényeihez igazodó ipari szerkezetének, tartalékainak és a magasan képzett és motivált munkaerő nagy számának köszönhetően. Ráadásul a nyugatnémet ipar profitált abból, hogy a koreai háború alatt a nyugati országok bővítették a fegyvergyártásukat. Mivel a fegyverüzletbe való újbóli belépést kezdetben a szövetségesek tilalma megakadályozta, a nyugatnémet vállalatok a tőke- és fogyasztási cikkek iránti külföldi kereslet kielégítésére összpontosíthattak. Termékeik azért is voltak vonzóak, mert nem dollárban kellett fizetni értük. Erre remek példa, hogy 1952 és 1958 között a Franciaországba irányuló export volumene 1 milliárdról 2,1 milliárdra, Nagy-Britanniába pedig 900 millióról 1,4 milliárd DM-re nőtt.

A fellendülés a gazdaság egyes ágazatai közötti és azokon belüli azonban nem egyforma mértékben ment végbe. Az eltolódások nyertese az ipar volt, a nagy vesztese pedig a mezőgazdaság. Ez a szerkezeti változás több mutatóval is szemléltethető: Míg a mezőgazdaság részesedése a foglalkoztatásból 24-ről 14 százalékra csökkent, addig az ipar 43-ról 48 százalékra nőtt, a szolgáltatási szektor pedig 33-ról 38 százalékra javult. Az ipar dominanciája még világosabbá válik, ha a termelés alakulását hasonlítjuk össze. 1950 és 1963 között az ipar 185 százalékkal, a kereskedelem és a közlekedés 126 százalékkal nőtt, míg a mezőgazdaság egyértelműen lemaradt, mindössze 43 százalékkal. Így az ipar az 1950. évi 47,3-ról 1960-ra 55,6-ra tudta növelni részesedését a GDP-ből. Különösen a feldolgozóipari ágazatok esetében történt jelentős pozitív irányú változás, így a Szövetségi Köztársaság "gazdasági csodája" tehát elsősorban ipari csoda volt. Az ipari szektor dinamikus növekedése érthető módon nem maradt hatás nélkül a többi ágazatra nézve. Míg 1950-ben a négy ágazat, a bányászat és az élelmiszeripar, az alap- és termelési javak, a beruházási javak és a fogyasztási javak együttesen a teljes termelés mintegy negyedét adták, tíz évvel később a termelési és a beruházási javak együttesen 29, illetve 34 százalékot, azaz majdnem kétharmadot tettek ki. Átlagon felüli növekedés volt tapasztalható a különösen innovatív iparágakban, mint a műanyag-feldolgozó ipar, az autóipar, elektrotechnikai-, és vegyipar, illetve a járműgyártás és a gépgyártás.

Összegezve tehát a leírtakat, a kezdeti nehézségek ellenére az egykori NSZK fennállása alatt, gazdasága stabilnak és virágzóknak volt mondható, az NDK helyzetével ellentétben.

Véleményem szerint egy ország működése esetén annak gazdasága a legfőbb építő köve, így az NSZK és NDK közötti különbségek, melyeket korábbi fejezeteimben már részleteztem, illetve továbbiakban még fogok, főként a gazdaságban fennálló eltérésekre vezethető vissza, illetve támasztható alá.

4.5. Lakosság, vándorlások ¹⁸

Rengeteg szakirodalmi forrás áttekintése után, egyértelművé vált számomra, hogy Németországot a rendszerváltást megelőző 30 évben főként a vándorlások jellemezték.

Az NDK esetében főként kivándorlások formájában valósultak meg ezek a mozgások, főként az NSZK irányába érkeztek emberek, mint menekültek.

A szabadság hatalmon lévő kormány általi korlátozása, valamint a különböző egyéb tényezők, mint a szocialista és tervgazdasági rendszer hiányosságai, lemaradás a Német Szövetségi Köztársasághoz képest, valamint a fogyasztási cikkek hiánya erős kivándorlási kényszerhez vezetett, amihez a családok szétválasztása csak még jobban hozzájárult a fal felépítése után. 1949 és 1990 között az 19,1 milliós lakosság 16,4 millióra csökkent. ¹⁹

Az NDK menekülteinek összetétele kedvezőtlen volt az NDK állama és társadalma számára, elsősorban fiatalabb, jól képzett emberek, köztük sok szakember (orvosok, mérnökök stb.) fordítottak hátat hazájuknak, nagy részük ráadásul 25 évnél fiatalabb volt. Ez hosszabb távon az ország elöregedéséhez, illetve az élve születések számának csökkenéséhez vezetett, hiszen az alacsonyabb számú fiatal lakosság a szülések számának csökkenését vonta maga után. Ráadásul becslések szerint az NDK az 1950-es években elveszítette akadémikusainak mintegy egy harmadát.

Ennek azonban pozitív hatásai voltak Nyugat-Németországra, a "gazdasági csoda" kezdetével nagy volt a kereslet, különösen a szakképzett munkaerő iránt, így az NDK-menekültek szakmai integrációja nem jelentett problémát.

Az 1949-61-es első kivándorlási hullám során mintegy 2,7 millió ember hagyta el az NDK-t, ezt az állami vezetés 1961 augusztusától a határok szigorú lezárásával "oldott meg". Ezt követően az NDK menekültek száma drasztikusan csökkent.

---

¹⁸ Fejezetben található információk forrása: Kühn, Franka (2016) - „Demografischer Wandel in West und Ost” – Bundeszentrale für politische Bildung

¹⁹ Bundeszentrale für politische Bildung (2020) - „Der Zug nach Westen – Jahrzehntelange Abwanderung, die allmählich nachlässt”

A második kivándorlási hullám gyakorlatilag egy időre tehető az NDK megszűnésével. A szomszédos szocialista országokban bekövetkezett fejlemények miatt 1988/89-ben tömeges kivándorlás kezdődött, amely kezdetben a baráti külföldi országokba (Magyarország, Lengyelország, stb.) irányuló nyaralásokon keresztül valósultak meg.

A Szövetségi Köztársaság lakossága az 1960-as és 70-es években 61 millióról 62,7 millióra nőtt, köszönhetően az NDK-ból érkező menekülteknek. A születésszám fokozatos növekedésnek indult, (1970: 13,4 élveszületés 1000 lakosra; 1985: 14,6; 1989: 15,0) és a várható élettartam szintén növekedni kezdett (1970: 67,4 a férfiaknál, 73,8 a nőknél; 1991: 73,1 és 79,5 a nőknél). Ennek ellenére a demográfusok óvatosságra intették a lakosságot, hiszen ahhoz, hogy az ország öregedése ne induljon el, egy főre 2,2 gyermeknek kellett jutnia.²⁰

Az 1960-as évek folyamán és az 1970-es évek elején a Németországi Szövetségi Köztársaság gyakorlatilag bevándorlóországgá vált, különösen a Dél- és Délkelet-Európából érkező "vendégmunkások" bevándorlása következtében. A külföldi munkavállalók száma ebben az időszakban hússzorosára, 2,6 millióra nőtt (1973). 1974-ben minden hatodik újszülöttnak külföldi szülei voltak, és 1970 és 1980 között a külföldi állampolgárok száma meredeken emelkedett, 3 millióról 4,5 millióra (a teljes lakosság 7,2 százaléka).²¹A külföldiek, nemcsak gazdaságilag voltak fontosak az ország számára, hanem egyúttal a társadalmi horizont tágulását is okozták. Véleményem szerint ez jelentős különbség volt az NDK-hoz képest, ahol viszont a bevándorlás és ezáltal a társadalom sokszínűvé válása egyáltalán nem volt jellemző. Keleten külföldi állampolgárok főként csak a „baráti országokból” érkeztek, ők pár évig ott tartózkodtak, majd hazatértek eredeti hazájukba, azonban az ő számuk nem volt számottevő.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal szerint a Német Szövetségi Köztársaságban az egy főre jutó reáljövedelem 16169 (1970) DM-ről 25121 DM-re (1991) emelkedett, ami több mint 50 százalékos növekedést jelent.²²A nyugatnémet társadalom egésze tehát az 1970-es és 1980-as években jelentős jólétnövekedést tapasztalt. Ez tükröződött a fogyasztás átcsoportosításában. Míg a Szövetségi Statisztikai Hivatal számításai szerint 1962/63-ban a jövedelem 58 százalékát közvetlenül a létszükség fenntartásához szükséges termékekre költötték, fordították, addig 1973-ban ez az arány már csak 44 százalék volt, 1978-ban pedig csak 42 százalék.

---

²⁰ Számadatok forrása: Statista.de (2023) - „Wohnbevölkerung in der Deutschen Demokratischen Republik (DDR) von 1949 bis 1989”

²¹ Számadatok forrása: Statista.de (2023) - „Wohnbevölkerung in der Deutschen Demokratischen Republik (DDR) von 1949 bis 1989”

²² Statistisches Bundesamt (2021) - „Bevölkerungsentwicklung in Ost- und Westdeutschland zwischen 1990 und 2021: Angleichung oder Verfestigung der Unterschiede?”

Ezzel szemben az NDK- ban inkább az életszínvonal csökkenése volt megfigyelhető, a reáljövedelem 1954 –ben 15400 márka volt, 1960-ban 10500, 1970-ben pedig már csak 10000.
23

4.6. Egészségügy^{24 25 26}

Dolgozatom következő pontjaként az egykori két Németország egészségügyi rendszerében megfigyelhető különbségeket kívánom elemezni.

Az NDK és a NDK egészségügyi rendszere a két állam megalakulása után eltérő alapokon nyugodott, ami két nagyon ellentétes rendszer kialakulásához vezetett. A két rendszer közötti fő különbségek az államiság mértékében, a szolgáltatók sokféleségében és a magánorvosok magánpraxisban betöltött szerepében rejlettek.

Az NDK, akárcsak a Szövetségi Köztársaság, egészségügyi rendszerének kialakításában és kialakításában Bismarck szociálpolitikájához igazodott, és a Weimari Köztársaságban létrehozott egészségügyi ellátási struktúra elemeit, mint például a poliklinikákat és a járóbeteg-rendelőket vette át. Az NDK egészségügyi rendszerében a hangsúly az állami irányításon volt, amelyhez egy központosított struktúra társult. Több pillérre épült, amelyek, néhány, többnyire egyházi vezetésű kivételtől eltekintve mind állami irányítás, ellenőrzés és tervezés alá tartoztak. A lakosság egészségügyi ellátása a lakosság tájékoztatásának, megelőzésének és orvosi ellátásának szabványosított, államilag ellenőrzött és jóváhagyott folyamatláncolatát követte. Magánpraxisban dolgozó orvosok ritkák voltak. A járóbeteg-szakellátásnak utóbbi formáját az állam nem támogatta.

Ezzel szemben a NSZ-ban egy teljesen más rendszer alakult ki. Az egészségbiztosítási rendszer komplex volt, a fekvőbeteg-ellátás területén a szolgáltatók sokfélesége volt a jellemző, a lakosság járóbeteg-ellátásában pedig a magánpraxisban dolgozó magánorvosok domináltak.

Az NDK egészségügyi ellátórendszerét a munkavállalók és a vállalatok által a „Szabad Német Szakszervezeti Szövetségnek” (FDGB) társadalombiztosításként fizetett kötelező járulékokból, az NDK állami biztosítási járulékaiból, a társadalombiztosítás támogatásából és állami

---

²³ A bekezdésben található számadatok forrása: Rahlf, Thomas - „Deutschland in Daten ” – Bundeszentrale für politische Bildung

²⁴ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Bundeszentrale für politische Bildung (2022) - „Gesundheit und Gesundheitsversorgung in der DDR ”

²⁵ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Simon, Michael (2005) - „Das Gesundheitssystem in Deutschland ”- Hogrefe kiadó

²⁶ Fejezetben található számadatok forrása: Quelle: Statistisches Bundesamt (1992): Gesundheitswesen. Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge- und Rehabilitationseinrichtungen

támogatásokból finanszírozták. Az FDGB társadalombiztosítása magában foglalta dolgozók egészség- és nyugdíjbiztosítását. A munkavállalóknak járó (extra) juttatások értéke a bruttó jövedelmük 20 százalékában voltak korlátozva. A járulékok egyik felét a munkavállalók, másik felét pedig a vállalatok fizették. Az alkalmazottak gyermekei és feleségeik számára ingyenes volt a biztosítás. (Amennyiben azok dolgoztak.) Az NDK által nyújtott biztosítás kiterjedt a különböző szövetkezetekre, a művészeti intézményekre, alapítványokra, illetve az önálló vállalkozókra is.

Az NDK-ban mind az orvosok vagy terapeuták által végzett orvosi kezelés, mind a felírt gyógyszerek ingyenesek voltak. Tekintettel arra, hogy mindez hatalmas költségeket rótt az államra, így az egészségügyre szánt költségvetést folyamatosan bővítették, míg 1971-ben 16 220 millió márka volt az erre szánt összeg, addig 1988-ban ez már 36 275 millió márkára volt tehető. Mindez 124%-os növekedést jelentett.

Ezen felül az egyéb társadalombiztosítási járulékok és támogatások is jelentősen emelkedtek az évek során, az 1971-es 38,2 százalékról 1988-ra 48,1 százalékra.

1980 és 1988 között csak az ingyenes orvosi ellátásra, a betegségi ellátásra, a gyógyszerekre és a gyógyászati segédeszközökre fordított kiadások 11 513,4 millió márkáról 15 828,8 millió márkára emelkedtek, ami 37 százalékos növekedéssel volt egyenlő.

Tekintettel azonban arra, hogy az NDK rendszere ezekben az időkben nem volt teljes mértékben stabil, így egészségügyi rendszerének fenntartása érdekében a Német Szövetségi Köztársaság pénzügyi és közvetlen orvosi segítséget is nyújtott.

Ezen kívül az NSZK támogatta még az NDK-t többek között orvosi eszközökkel, gyógyszerekkel, mentőautókkal, valamint hozzájárult az NDK-ban dolgozó nyugatnémet orvosok kompenzációs díjának kifizetéseéhez is. A felsorolt tételek összköltsége évente megközelítőleg 500 millió márkára volt tehető.

Szintén jelentős különbségek figyelhetők meg a kórházak tulajdonviszonyait illetően.

Az NDK-ban a kórházak között az állami intézmények domináltak. Az 1960-1989 között a kórházak 83, illetve 86 százaléka volt állami tulajdonban.²⁷ A más szervezetek által működtetett kórházak alárendelt szerepet játszottak. Bár a felekezeti szolgáltatók aránya tizenegyről 14 százalékra nőtt, a magán szolgáltatók aránya rövid időn belül szinte nullára csökkent. Az NDK-ban 1960-ban működő 55 magánkézben lévő kórházból 1989-ben már csak kettő létezett.

---

²⁷ Lásd: 1. számú melléklet melléklet

A volt NSZK-ban viszont pont a felsoroltak ellenkezője volt jellemző, itt az állami kórházak aránya 38-ról 34 százalékra, az ingyenes, nonprofit szolgáltatóké pedig 36-ról 34 százalékra csökkent. A magánkórház-tulajdonosok aránya 25-ről 32 százalékra nőtt.

Míg az NDK-ban a kórházi ágyak száma szintén csökkent, addig az NSZK-ban nőtt. Kivételt képeztek ez alól az NDK-ban a felekezeti kórházak, amik az évek során szinte változatlanul tudták tartani átlagos ágyszámukat.²⁸

Az egykori NSZK-ban a járóbeteg-szakellátás esetében a magánpraxisban dolgozó orvosok domináltak, egyéb intézmények egészen 1955-től, politikai és orvoskamarai döntés alapján nem léteztek.

Az NDK-ban ezzel szemben a járóbeteg-szakellátás az úgynevezett „poliklinikákon”(=Poliklinik), illetve az állami orvosi rendelőkben, valamint a vállalati egészségügyi rendszeren keresztül valósult meg. Az elsőként említett poliklinikák különlegessége abban rejlett, hogy az alapellátás mellett szakorvosi ellátást és háziorvosi ellátást is nyújtottak. Legalább öt szakorvosi és egy fogorvosi osztállyal, gyógyszerházzal és további diagnosztikai és terápiás lehetőségekkel rendelkező egészségügyi központok funkcióját töltötték be. Központjaik a nagyvárosok különböző kerületeiben voltak.

A rendszerben közvetlenül alattuk, mintegy ezeknek alárendelve a „városi vagy vidéki járóbeteg-rendelőintézetek” (Stadt- bzw. Landambulatorien) funkcionáltak, melyeknek legalább egy általános orvosi, egy gyermekorvosi és egy fogorvosi osztállyal kellett rendelkezniük.

A járóbeteg-rendelőintézetek feladata a lakosság alapvető orvosi ellátása volt. Ezek a kisebb városokban és vidéki területeken helyezkedtek el, és szinte mindig háziorvosok vezették őket. A vidéki területek átfogó járóbeteg-ellátásának biztosítása érdekében az állami orvosi rendelők mellett néhány kisebb kórházban további járóbeteg-rendelők működtek (Ambulanzen) .

Az ambuláns ellátást az 1950-es években vezették be, ez elsősorban a krónikus betegségekben, például cukorbetegségben és reumában szenvedők folyamatos gondozását, tanácsadását és kezelését szolgálta.

A már említett vállalati/üzemi egészségügyi rendszer (Betriebsgesundheitswesen) a járóbeteg-poliklinikákkal és a járóbeteg-rendelőkkel párhuzamosan funkcionáltak . A vállalati orvosok/üzemorvosok 1971-től a foglalkozás-egészségügyi kérdéseken kívül a vállalati alkalmazottak és családtagjaik egészségügyi ellátásáért és egészségfejlesztéséért is felelősek voltak.

---

²⁸ Lásd: 2. számú melléklet

A magánrendelések meglehetősen ritkák voltak, 1989-ben mindössze 340 orvos rendelkezett magánpraxissal (az összes járóbeteg-szakellátó orvos 1,6%-a), új magánpraxisok létesítését ritkán engedélyezték. A legtöbb esetben a szülői praxis átvétele volt az egyetlen lehetőség az orvosok számára, hogy saját praxisban dolgozzanak.

Az NDK egészségügyi rendszerének egy másik erőssége a megelőző és éves vizsgálatok, valamint a tanácsadó központok széles választéka volt. Kiemelten támogatták a terhes nők orvosi és szociális ellátását, az anyai tanácsadást, a kisgyermek és csecsemők korai, rendszeres vizsgálatát, a fertőző betegségek megelőzését szolgáló oltási programokat, és egyre inkább az egészséges életmódra és táplálkozásra való nevelést.

Az NDK különös hangsúlyt fektetett a gyermekek egészségére is. 1979-ben például 897 terhességi tanácsadó központ és 9955 szülészeti tanácsadó központ működött, ahol 225 600 csecsemőt és anyjukat gondozták. Itt zajlott a gyermekek orvosi vizsgálata és immunizálása, valamint az anyák tanácsadása. A bölcsődékben, óvodákban és iskolákban rendszeres szűrővizsgálatokra került sor, és sok iskolában volt iskolafogorvos.

Az orvosi ellátás fontos eleme az úgynevezett „ orvos- sűrűség, (Arztdichte) ami tulajdonképpen az orvosok és fogorvosok összessége, népesség számához viszonyítva. Mind az NSZ-ban, mind az NDK-ban folyamatosan javult ezen mutató az évek alatt. A Német Szövetségi Köztársaságban az orvosok száma 1970 és 1989 között 8%-val, a Német Demokratikus Köztársaságban 47%- val nőtt. A fogorvosok számának növekedése a előbbiben 31%-os, utóbbiban 63%-os volt.²⁹

A nemek szerinti megoszlást vizsgálva szembevetve a nők jelentősen magasabb aránya (54%) az NDK orvosai között, az egykori NSZK orvosai között a nők aránya csak 28 százalék volt.

A következőkben röviden elemezni kívánom az ellátottak összetételét is.³⁰

Összességében, a különböző statisztikai adatok áttekintése után szembevetve, hogy az NDK-ban a fekvőbetegek száma sokkal kevésbé változott az idők folyamán, mint az egykori NSZK-ban. A betegek átlagos kórházi tartózkodási ideje mindkét államban folyamatosan csökkent, a NSZK-ban valamivel nagyobb mértékben, mint az NDK-ban. Míg 1970-ben a kórházi tartózkodás átlagos hossza utóbbiban körülbelül 1,5 nappal volt hosszabb, mint az előbbiben, addig 1989-ra ez a különbség 1 napra csökkent. Véleményem szerint ebből egyenes ágon tudunk következtetni az ellátás színvonalára is, azaz az NDK egészségügyi ellátása gyengébb minőségű volt.

---

²⁹ Lásd: 3. számú melléklet

³⁰ Lásd: 4. számú melléklet

Fontos még megemlíteni, hogy a csecsemőhalandóság 1960 és 1989 között mindkét német államban jelentősen csökkent. Az 1989-es évben 1000 élveszületésre hét csecsemő halál jutott az NSZK-ban és nyolc az NDK-ban. 1960-ban 1000 élveszületésből 34 (NSZK) és 39 (NDK) csecsemő halt meg. Az anyai halandóságot az NSZK-ban jobban vissza lehetett szorítani, mint az NDK-ban. A NSZK-ban 1960-ban 100 000 élveszületés esetében 106 anya halt meg, 1989-ben ez a szám már csak öt volt. Az NDK-ban ugyanebben az időszakban az anyai halálozás 98-ról (1960) tizenkettőre (1989) csökkent.

A várható élettartam is jelentősen nőtt mindkét német államban, a NSZK-ban azonban egyenletesebben, mint az NDK-ban. Az 1970-es évek elejéig (nők), illetve közepéig (férfiak) az NDK esetében gyorsabb volt a növekedés üteme, mint az NSZK-ban, amely ezután nemcsak utolérte, hanem meg is előzte az NDK-t.

A várható élettartam növekedését befolyásoló tényezők közé a következőket sorolták: csecsemő- és anyai halandóság csökkenése, jobb lakás- és táplálkozási körülmények, valamint a fizikailag nehéz és kockázatos munkák csökkenése, fertőző betegségek kockázatának csökkentése az oltási programok, valamint az orvosi és gyógyszerészeti ellátás minőségének javítása.

Emellett a krónikusan beteg gyermekek számára hároméves kor felett fejlesztő konzultációkat kínáltak.

Véleményem szerint a fent leírtak alapján sokan arra a következtetésre juthatnak, hogy az NDK egészségügyi ellátórendszere sokkal jobban funkcionált, mint az NSZK-é. A valóságban azonban ez nem így volt.

Már az 1970-es évek közepére nyilvánvalóvá vált, hogy az NDK látszólag már nem tudott megfelelni a nemzetközi normáknak, különösen az orvosi felszerelés, a gyógyszerellátás és a krónikus betegek kezelése terén. Ennek egyik okaként a devizahiányt tekintik. Ennek enyhítése érdekében növelték a gyógyszeripari termékek exportját, ami viszont korlátozta az NDK saját lakosságának ellátását ezekkel a termékekkel.

A lakosság orvosi ellátását tovább nehezítette, hogy sok fiatal orvos Nyugat-Németországba vándorolt. Az 1980-as évektől kezdve egyre nagyobb orvoshiány lépett fel a járó- és fekvőbeteg-ellátó intézményekben. Ez a hiány egyes régiókat jobban érintett, mint másokat, az orvoshiány miatt pedig korlátozott vagy nem megfelelő volt az orvosi ellátás helyzete.

Az orvoshiány fokozódásának okai meglehetősen sokrétűek voltak. Egyrészt az orvosok munkakörülményei egyre rosszabbodtak, a műszerek elavultak, újakkal nem pótolták őket, az épületek állapota meglehetősen rossz volt, illetve az állandó túlórák gyorsan a kiégés szélére

sodorták az orvosokat. Másrészt a lakáshiány és a kevés egyetemi férőhely is súlyosbította az orvoshiányt.

Ezzel szemben az NSZK-ban egyik negatívum sem volt megfigyelhető a felsoroltak közül.

4.7. Oktatás^{31 32}

Véleményem szerint egyértelmű, hogy az oktatás minden társadalomban meglehetősen fontos szerepet tölt be, ez természetesen az egykori Németországban sem volt másképpen. Mint ahogy a fentebb érintett aspektusok esetében, így természetesen az oktatási rendszerekben is jelentős különbségek voltak tapasztalhatók Németország egykori két része között. A következőkben ezeket kívánom összehasonlítani.

4.7.1. Az NDK iskolarendszere³³

Az NDK iskolarendszerének alapvető felépítését és szabályait az oktatási törvényben határozták meg, melyet 1965-ben fogadtak el és egészen, kisebb módosításokkal 1989-ig érvényben volt.

Az NDK-ban minden gyermeke számára ingyenes bölcsődei, majd óvodai férőhely járt, már egészen néhány hetes kortól. Az óvoda hároméves korban kezdődött, amelyet a Nemzeti Oktatási Minisztériumhoz rendeltek, mint iskola-előkészítő intézményt. Az intézmények nyitvatartási ideje hosszú volt, általában reggel hattól este hétig álltak a szülők rendelkezésére. A gyermekgondozási létesítmények kiterjedt hálózata mögött politikai és gazdasági érdekek egyaránt álltak. A Német Demokratikus Köztársaság a nők szakmai felemelkedését és foglalkoztatását tűzte ki egyik fő céljául, Németország ezen területén nem volt divat a Gyes-, vagy a Gyed igénybevétele, a nők szinte kivétel nélkül nem sokkal a gyermekük születése után újra munkába álltak. Különösen a kezdeti években volt erre szükség, hiszen hatalmas munkaerőhiány uralkodott az országban.

A bölcsődéknek és az óvodáknak is egyértelmű feladatuk volt, már a legkisebbek számára is részletes nevelési terveket dolgoztak ki.

---

³¹ Fejezet alapjául szolgáló forrás; NDK iskolarendszere fejezetben található számadatok forrása: Mitteldeutscher Rundfunk (2020) - „Das Bildungssystem der DDR”

³² Fejezet alapjául szolgáló forrás; NSZK iskolarendszere fejezetben található számadatok forrása: Technische Universität Chemnitz (2017/18) - „Das Bildungssystem der BRD im internationalen Vergleich”

Az NDK-beli gyermekgondozásnak a mai napig jó híre van, mivel az egész országban elérhető volt, és a bölcsődei nevelők, valamint az óvodapedagógusok is szakmailag jól képzettek voltak. Az NDK-ban a politikai nevelés szintén fontos szerepet játszott, már a kisgyermek számára is. A bölcsődékben és óvodákban a kollektív nevelésen volt a hangsúly. Minden tevékenységet csoportosan végeztek: az étkezéstől, az alvástól kezdve egészen a játszásig. Emellett számos követelmény volt a gyermekek "szocialista személyiséggé" való nevelésével kapcsolatban is. Az intézményeknek például kötelező volt a munkásmozgalom ünnepeit a gyerekekkel együtt megünnepelni.

A bölcsőde, illetve az óvoda után a gyerekek oktatása az úgynevezett „Politechnikai Iskolában” (Politechnische Oberschule) folytatódott, ami a nevével ellentétben nem egyetemi, hanem általános iskolai, majd gimnáziumi képzést (Erweiterte Oberschule) nyújtott.

Az NDK egész oktatási rendszere arra fókuszált, hogy jól képzett munkaerőt képezzen a vállalatok számára, éppen ezért, egészen az az óvodától kezdve a hangsúly a műszaki és természettudományos területek széles körű oktatásán volt, mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból is. Ezért a kísérletek, gyakorlati feladatok és projektek központi szerepet játszottak a középiskolai oktatásban. Az alapvetően reformpedagógiai koncepciók által is inspirált oktatásnak ezen a formáján keresztül a gyerekek és fiatalok már korán megismerkedtek a munka- és szakmai világ konkrét követelményeivel, és kompetenciákat szereztek a későbbi termelési munkához. 1959-ben bevezetésre került, az úgynevezett „Bevezetés a szocialista termelésbe” tantárgy, mely az említett kompetenciák fejlesztését segítette.

Annak érdekében, hogy a kiemelkedő képességekkel rendelkező tanulók is megfelelő oktatásban részesülhessenek, számos különálló speciális osztály és iskola működött, ahol a tehetségesebb tanulók magasabb színvonalú oktatásban részesülhettek. Az ilyen speciális programokban való részvétel azonban sokban függött a fiatalok vagy szüleik politikai meggyőződésétől, így tehát igencsak korlátozott volt azok száma, akik felvételt nyertek ezekbe az intézményekbe. Nem mindig a valós tudás, sok esetben inkább a politikai hovatartozás alapján lehetett ezekbe az intézményekbe, vagy osztályokba bekerülni.

A Polytechnische Oberschule (POS) után az „Erweiterte Oberschule” (EOS) következett. Itt szintén igencsak korlátozott számban álltak a férőhelyek rendelkezésre, egy évfolyamnak csak körülbelül tíz százaléka nyert felvételt a kétéves EOS-be. Csak olyan politikailag konformista tanulókat vettek fel, akik a jó teljesítmény mellett olyan társadalmi-politikai elkötelezettséget tudtak felmutatni, amely túlmutatott az úttörőszervezeteken. A szülőknek politikailag is egyet kellett érteniük a párt irányvonalával ahhoz, hogy gyermekeiket felvegyék az EOS-ba.

Az EOS közvetlen utat nyitott a fiatalok számára az egyetemre, az NDK-ban ezekben az időkben nem voltak gimnáziumok. Az EOS-ba 1984-ig a tanulók a nyolcadik évfolyam után, 1984 után pedig csak a tízéves POS, azaz a 10. osztály után elvégzése felvételizhettek.

Azok számára, akik a politikai irányítás által támasztott kritériumoknak nem feltétlenül feleltek meg, az úgynevezett „Berufsausbildung mit Abitur” jelentett megoldást. Ennek keretein belül a tanulók egy időben iskolába jártak és egy vállalatnál gyakorlati oktatásban részesültek, így tanulmányaik végén érettségit és szakmunkás bizonyítványt is kaptak.

Fontos még megemlíteni, hogy, bár az NDK egységes oktatási rendszert biztosított minden gyermek számára, a fogyatékkal élő gyermekek és fiatalok gyakorlatilag kiestek ebből a rendszerből, ugyanis alig volt számukra állami oktatás. A tanulási nehézségekkel és más, viszonylag enyhe fogyatékkal élő gyermekek számára többnyire egyházi fenntartású kiegészítő iskolák adtak lehetőséget a tanulásra. A súlyos szellemi fogyatékkal élő gyermekek számára azonban általában egyáltalán nem volt semmilyen oktatás, ők nagyrészt otthon vagy speciális egészségügyi és szociális intézményekben részesültek oktatásban, amik sajnos sok kivetnivalót hagytak maguk után. Ennek következményei a mai napig nem múltak el nyomtalanul, az egykori nyugatnémet tartományokhoz képest a legtöbb egykori keletnémet tartomány mai területén még napjainkban is jóval alacsonyabb szintű az úgynevezett „inklúzió”, azaz a fogyatékkal élő és nem fogyatékkal élő gyermekek közös tanításának elterjesztése.

4.7.2. Az NSZK iskolarendszere

A következőkben a Német Szövetségi Köztársaság iskolai oktatási rendszerét kívánom megvizsgálni, mely teljes mértékben eltér a feljebb már vizsgált Német Demokratikus Köztársaságétól.

Az állam célkitűzése az oktatás terén az egyenlőség elvén alapult, volt, úgy vélték, hogy az életre való nevelés nem az iskolában kezdődik, hanem már a bölcsődében, ezért az egyenlően elosztott oktatási lehetőségek biztosítása a társadalmi egyenlőtlenségek elleni küzdelem egyik alapköve.

Az NSZK-ban már ezekben az időkben is egy sokkal rugalmasabb, kevésbé kötött oktatási rendszer volt érvényben, sőt, mi több az Alaptörvény lehetővé tette, hogy a tartományok akár önálló iskolarendszereket hozzanak létre.

Az egykori NSZK nem rendelkezett olyan kiterjedt bölcsőde, illetve óvoda hálózattal, mint az NDK, de erre nem is igazán volt szükség, ugyanis itt a nők évekig otthon maradtak gyermekükkel, a szülés utáni, rövid időn belüli munkába állás egyáltalán nem volt jellemző.

Az óvodába járás nem volt kötelező, ebből kifolyólag kvázi nem is szerepelt az oktatási rendszerben. Az óvodát mai értelemben inkább egy játszóházként lehetett értelmezni, a gyerekek eleinte napi 2-3 órát töltöttek az intézményben, ez idő alatt játszottak, kötelező programok nem igen akadtak, a fő cél az volt, hogy a gyermek szabadon kifejezhessék önmagukat. Ez egy jelentős különbség az NDK-hoz képest, hiszen, ahogy már említettem ott az óvodai nevelés szigorú keretek között zajlott. Szintén jelentős különbségek figyelhetők meg az intézmények nyitva tartási idejében is, az előző fejezetemben említettekkel ellentétben, itt ünnepnapokon, illetve nyáron az óvodák bezártak és munkanapokon is csak 17 óráig üzemeltek. Az óvoda „elvégzése” után a gyerekek általános iskolában, úgynevezett „Grundschule”-ba folytatták tanulmányaikat, hattól tíz éves korukig. A Grundschule első éveiben a tanulók megtanultak olvasni, írni és számolni, illetve nagy hangsúlyt kapott az idegen nyelvek oktatása is. A hangsúly még itt is inkább az önismereten volt, az első két osztályban még nem kaptak érdemjegyeket a gyerekek, csak úgynevezett „minősítést”. Általános iskolai tanulmányaik befejezte után az NSZK-beli gyerekek három intézmény típus közül választhattak: „Hauptschule; Realschule; Gymnasium” . A Hauptschule nevét 1964-ben a hamburgi egyezményben határozták meg, kezdettől fogva a tanulók szakképzésre való felkészítését tűzte ki célul, és nagy jelentőséget tulajdonított a gyakorlati képzésnek. Tekintettel arra, hogy az oktatási rendszer gyakorlatilag tartományonként különbözött, így ugyanez az iskola típus több féle elnevezés alatt működött. Ezek a következők voltak: Berufsbildende Schule; Berufskoleg; Fachle; Berufsgrundschule; Berufsoberschule; Berufsschule; Berufsfachschule.

A Realschule-t a porosz „Mittelschule” mintájára a Gymnasium és a Hauptschule közötti iskolának tervezték, úgynevezett "kiterjesztett általános műveltséget” adott az ott tanulóknak. A cél az volt, hogy kielégítse azok igényét, akik szakmát és érettségit is szerettek volna szerezni. Azok számára, akik később egyetemre terveztek menni, a gimnáziumok voltak az ideális választás, hiszen ezek az intézmények nyújtották akkoriban azt a magas szintű elméleti képzést, amely az egyetemi felvételi sikeres teljesítéséhez szükséges volt.

Felsőfokú tanulmányok folytatására egyetemeken vagy főiskolákon volt lehetőség.

Úgy gondolom, hogy első ránézésre az NSZK oktatási rendszerének hatékonysága megkérdőjelezhetőnek tűnhet, hiszen a gyerekek sorsa sorsa már tíz éves korukban mintegy eldőlt, hiszen akkor kell választaniuk, hogy szakmát tanulnak, vagy inkább az érettségire készülnek. Ez azonban korántsem volt így. A tanulóknak lehetőségük nyílt arra is, hogy

tanulmányaik ideje alatt iskolatípust váltsanak, ehhez mindössze egy különbözeti vizsga letételére volt szükség. Itt ismét meg kell jegyezni, hogy az oktatáspolitikai irányelvek, eljárások, stb. különböztek a tartományok között, így ezen váltások nem feltétlenül voltak mindig probléma mentesek.

A német oktatás vizsgálatának utolsó pontjaként a költségeket kívánom részletezni. Ahogy előző fejezetemben már említettem, az NDK-ban a bölcsödétől kezdve, egészen az egyetem elvégzéséig ingyenes volt mind oktatás, mind pedig az ezekhez szükséges eszközök. Ezzel szemben az NSZK egyes területein fizetni kellett (minimális összeget) az oktatásért, a tanszerek vásárlására azonban mindenhol kaptak támogatást.

Saját véleményem szerint, a vizsgált információk tükrében az NSZK oktatási politikája mérföldekkel hatékonyabb volt, mint az NDK-é, ezt különböző kutatások is alátámasztják. Habár előbbi csak költségtérítéses formában volt elérhető, még így is egy szélesebb réteg tudta igénybe venni a jó minőségű oktatást, mint az elsőként említett NDK-ban, ahol gyakorlatilag politikai hovatartozástól tették függővé, hogy valaki részesülhet-e magasabb szintű oktatásban, vagy sem. Erre remek példa az érettségizők aránya: 1973-ban a NDK-beli lakosok mindössze 17 százaléka tett érettségi vizsgát, míg ez az arány az NSZK-ban 33 százalék körül mozgott. Ezek a különbségek a mai napi nem múltak el nyom nélkül, erről dolgozatom hetedik fejezetében részletesen írok.

4.8. Média ^{34 35}

A világháborúk befejezte után Németországban gyakorlatilag lehetetlennek tűnt az elképzelés, miszerint sajtószabadságnak kell uralkodnia az országban. Az újonnan beiktatott, alapvetően demokratikus nézeteket valló német politikusok eleinte nehezen tudták elképzelni, hogy az újságírók szabadon és a politikusok közvetlen beavatkozása nélkül tevékenykedhessenek. Különösen az USA igyekezett a németországi sajtónak a sajátjukhoz hasonló jogokat biztosítani, mindent lehetséges támogatást megadtak az országnak a sajtószabadság megvalósításának érdekében. A sajtószabadság kifejezését végül 1955-ben rögzítették a német Alaptörvényben, amely a következőképpen rendelkezett: „Jeder hat das Recht, seine Meinung in Wort, Schrift und Bild frei zu äußern und zu verbreiten und sich aus allgemein zugänglichen

---

³⁴ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Heller, Heinz-B. ; Krewani, Angela (2012) - „Marburger Hefte zur Medienwissenschaft - Medien der 1950er Jahre (BRD und DDR) ” - Institut für Medienwissenschaft im Fachbereich 09 der Philipps-Universität Marburg

³⁵ Fejezet alapjául szolgáló forrás Bundeszentrale für politische Bildung (2023) - „Fernsehen der DDR / Staatsfernsehen”

Quellen ungehindert zu unterrichten" ³⁶, azaz mindenkinek joga van ahhoz, hogy véleményét szóban, írásban és szabadon kifejtse és terjessze, valamint hogy szabadon tájékozódjon bármilyen forrásból. A sajtószabadság azonban nem valósult meg maradéktalanul az ország mindkét részében.

4.8.1. A média az NDK-ban

Ahogy az már a korábbi fejezeteimben említett pontokból is kiderült, az NDK-ban gyakorlatilag minden az állam, vagy az államhoz kapcsolódó szervek által volt szabályozva. Természetesen nem volt ez másként a különböző médiumok esetében sem.

A nyomtatott sajtó esetében, az országos szintű újságoktól kezdve, egészen a regionális lapokig, gyakorlatilag minden pártokhoz, államilag támogatott szervezetekhez vagy az egyházhoz kötődött.

Ebből kifolyólag a lakosság véleményformálása gyakorlatilag hatóságilag történt. Annak érdekében, hogy ez a folyamat minél hatékonyabban menjen végbe, létrehozták az úgynevezett „Minisztertanács elnökének sajtóirodáját” (Presseamt beim Vorsitzenden des Ministerrats), ami a kormányzati politika közvetítői szerepén kívül számos más feladatot, mint sajtótájékoztatók, rendezvények szervezése belföldi és külföldi újságírók számára, törvények, rendeletek és határozatok közzététele, a nyugatnémet sajtó által kiadott, Keletnémetországban is közzé tehető információk ellenőrzése, stb. is ellátott

A sajtóiroda által hetente többször kiadott tájékoztató dokumentumon (Presse-Informationen) keresztül utasításokat adtak a sajtó képviselői számára az aktuális témák megfelelő kezeléséről, ez vonatkozott mind az írott sajtóra, mind pedig a rádióra és a televízióra is. Ezek hivatalos megnevezésük szerint csak ajánlások voltak, nem betartásuk azonban, mindenki által ismert, de hivatalosan nem közzétett következményeket vontak maguk után. Ebből kifolyólag a sajtószabadság létezett az országban, azonban vitatható kondíciókkal.

Az időszakosan megjelenő sajtótermékek engedélyeit is a sajtóiroda adta ki, ezeket az engedélyeket természetesen vissza is lehetett vonni, ezzel gyakorlatilag, habár csak közvetetten, de cenzúrázva volt a sajtó, ebből egyenesen ágon pedig a közvélemény is.

A sajtó ellenőrzését és irányítását azonban nem csak a sajtóiroda végezte. A „ZENTRAG” (Zentrale Druckerei-, Einkaufs- und Revisionsgesellschaft), amely közvetlenül a Presseamt beim Vorsitzenden des Ministerrats –nak volt alárendelve, az NDK nyomdai kapacitásának

---

³⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949) , Artikel 5 - „, Meinung in Wort, Schrift, Bild ”

90 százalékkal rendelkezett, így gyakorlatilag de facto monopóliumot gyakorolt a nyomtatott sajtó felett. Az állam által kritikus kiadványok így csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem kaptak megjelenési lehetőséget. Erre remek példaként szolgál a Mitteldeutscher Rundfunk „Presse in der DDR 1949-1989 ” címmel, 2019-ben készített kutatása, melynek középpontjában a média helyzete áll. Az írás konkrét számadatokat is felvonultat, ezekből kiderül, hogy 1981-ben az NDK-ban összesen 39 napilapot tartottak számon, ezek össz kiadott példányszáma száma mintegy kilencmillió volt, így az egy főre jutó sajtótermék-sűrűség az akkor 16,7 milliós lakosságú NDK-ban volt az egyik legmagasabb a világon. A Német Szocialista Egységpárt (SED) központi orgánuma, a "Neues Deutschland" 1,1 millió példányban jelent meg, a többi 14 db, szintén SED által kiadott kisebb, regionális újság, mint például a „Freie Presse” vagy a „Karl-Marx Stadt” körülbelül ötmillió példányban. Ezen kívül megemlítendő még a „Berliner Zeitung" című napilap (kb. 400 000 példányban) és a „BZ am Abend" című bulvárlap (kb. 200 000 példányban), amelyeket szintén a SED tulajdonában lévő kiadó nevéhez fűződik.

A „Tribüne” és a „Deutsche Sportecho" nevet viselő napi lapok közel kétmillió példányban jelentek meg naponta. A különböző újságok mennyisége azonban korántsem jelentette a vélemények sokszínűségét, a lapokban többségében szóról szóra ugyanazok a tartalmak, ugyanazt a nézőpontot képviselve voltak megtalálhatóak, csak sport- és kulturális rovatokban voltak kisebb eltérések.

A feljebb feltüntetett számokból egyértelművé válik, hogy a nyomdai kapacitásból nem sok maradt a blokkpártok, nem hatalmon lévő pártok által kiadni kívánt, összesen 4 darab napilapra. A CDU napilapja a "Neue Zeit" 280 000 példányban, az LDPD „Der Morgen” folyóirata 244 000, az NDPD „Nationalzeitung" 186 000, a DBD "Bauern-Echo" több körzetre szóló öt mindössze 91 000 példányban jelent meg. Véleményem szerint ezekből a számokból egyértelműen látható a kormánypárt által, a nyomtatott sajtóban betöltött domináns szerep.

A Német Demokratikus Köztársaságban természetesen a televízió is állami ellenőrzés alatt áll. 1952-ben megalakították a „Staatliche Komitee für Rundfunk-ot”, amely közvetlenül az NDK Minisztertanácsának alárendelve, felelős volt az NDK összes televíziós tevékenységéért. Az ország keleti felében eleinte csak egyetlen adó működött, a Deutsche Fernsehfunk, 1969-től azonban megjelent a DFF 1 és DFF 2, melyeket később DDR 1 és DDR 2-re kereszteltek át.

Nyugatnémet kollégáikkal ellentétben az NDK-ban a televíziós producerek kevés szerkesztési szabadsággal rendelkeztek, munkáját szigorúan ellenőrizte a kormánypárt. Az NDK kormányát és a szocializmust nem volt szabad megkérdőjelezni a televízióban, a kritikusnak és veszélyesnek titulált televíziós riportokat nem sugározták, az ilyen műsorokat készítő

személyeket, nemcsak elbocsátották, hanem további következményekkel, mint például foglalkozástól való eltiltás, kitoloncolás, stb. is számolniuk kellett. Ezen felül a propaganda jelenléte is gyakori volt.

Annak érdekében, hogy az egyensúlyt fenntartsák a médiában és biztosítsák az újságírók lojalitását a kormányhoz, a rádiós, televíziós és újságírói képzés központilag, egyetlen egyetemen, Lipcsében zajlott az NDK-ban. Így a Karl Marx Egyetem újságírói szakán folytatott tanulmányok biztosították az egyetlen lehetőséget az államilag elismert, újságírói szakma gyakorlására. A felvételt hosszas előválogatások, több körös felvételi vizsga, illetve a leendő hallgatók alapos átvilágítása előzte meg, hiszen ez biztosította a legmegfelelőbb, legpárthűbb szakemberek megtalálását.

4.8.2. Média az NSZK-ban

Szövetségi Köztársaságban a Dekmokratikus Köztásaságra jellemzők tökéletes ellentéte volt jellemző.

Legfontosabb pontként mindenképpen megemlítendő, miszerint az NSZK esetében a médiumok egyik csoportja sem függött sem az államtól, sem az államhoz köthető szervektől, sem pedig az egyháztól. Természetesen pénzügyi, vagy egyéb támogatásokban részesülhettek az említett szervektől, a cenzúra, kötelező érvényű szabályozások, illetve egyéb más megkötések nem voltak érvényben.

A sajtó teljes mértékben a magánszektorba szerveződött. Kiadók, szerkesztőségek alapítása, illetve könyvek, újságok és folyóiratok kiadása 1949. szeptember 21. után már nem volt engedélyhez vagy licenchez kötve.

Az NDK esetében „sajtóiroda-ként” említett intézménnyel megegyező szerv nem üzemelt az NSZK-ban, hozzá hasonló szerepet a „Bundes-Press-Amt” töltött be. A magyar megnevezésén, Szövetségi Sajtóiroda és Tájékoztatási Hivatal vezetője, habár a szövetségi kancellárnak volt alárendelve, ennek ellenére nem a kormánypropaganda közvetítése volt a célja. A szervezet meghatározta és formálta a nyugat-németországi sajtót, azonban mindezt a sajtószabadság megsértése nélkül. Az évek során számos törvényt hoztak ennek védelme érdekében, melyeknek betartását szigorúan ellenőrizték, azonban megsértésük nem járt olyan szintű megtorlásokkal, mint amikert korábban az NDK-t bemutató fejezetemben már említettem.

A hivatal két legfőbb feladata a polgárok és a média, illetve a kormány alkalmazottainak tájékoztatása volt, a lehető legobjektívebb módon. A politikai vezetőség összességében azt a

véleményt képviselte, miszerint egyéni vélemény kialakítása csak megfelelő minőségű és mennyiségű információ birtokában lehetséges, ebből kifolyólag célul tűzte ki a lakosság számára a minél szélesebb körű információáramlás megvalósítását.

Úgy gondolom, hogy ezt jól tükrözik a Landeszentrale für politische Bildung által 2020-ban publikált adatok is: az 1980-as években az NSZK-ban havonta 140 féle, különböző nézeteket és álláspontokat képviselő orgánusok jelentek meg.

Ezen felül nem elhanyagolható a rádió, illetve a televízió szerepe sem, mely a lakosság körében időről időre egyre nagyobb népszerűségnek örvendett. Az 1950-es évek közepén az NSZK-ban mintegy 84 000 televíziókészülék van használatban, tíz évvel később ez a szám már több mint nyolcmillió. A televízió tömegmédiummá válik az ország ezen részén, az egyes műsorok az emberek 90 százalékát eléri. Természetesen a rádió és televízió az NDK-ban is nagy népszerűségnek örvendett, terjedésük azonban nem volt ilyen nagymértékű, hiszen a kormánynak nem állt érdekében az információk áramlásának elősegítése.

Németország keleti részéhez képest nyugaton 1984-ig csak közszolgálati műsorszolgáltatás volt. Ezt kifejezetten az államtól távol, a brit BBC mintájára volt megszervezve. Szintén fontos elem, hogy az NSZK-ba, az NDK-val ellentétben külföldi hírek is szabadon beáramolhattak. 1984-ben az RTL és a Sat.1 elindításával bevezették a magánműsorszolgáltatást is, mely forma a mai napig működik. Egy ilyen elindítása természetesen szigorú feltételekhez és engedélyekhez volt (és van a mai napig) kötve, politikai vagy ideológiai szempontok azonban nem játszottak szerepet az engedélyek megadásában.

Természetesen Nyugat-Németországban az újságírók, illetve televíziós szakemberek képzése sem volt központosítva, az ország több pontján, több egyetemének képzésén belül is tanulhatott bárki, aki ilyen területen képzelte el jövőjét. Már akkor is bárki, aki újságíróként dolgozott, "igazi újságírónak" nevezhette magát, nem csak azok, akik a hatalmon lévő kormányhoz álltak közel. Sőt, mi több a szakma gyakorlásához nem is volt szükség különösebb képzésre vagy engedélyre, bárki gyakorolhatta a szakmát, amennyiben a médiumok valamelyike azt engedélyezte számára.

5. Mindennapi élet Németországban - Interjúk

Annak érdekében, hogy az elméleti fejezeteimben leírtak hitelesen alá tudjam támasztani, két egykori NSZK- , illetve két NDK-beli állampolgárral készítettem interjút, személyes formában. A csoportos beszélgetések során igyekeztem kitérni minden olyan aspektusra, melyet szakdolgozatom harmadik fejezetében elemzek, ezzel alátámasztva, vagy esetleg megcáfolva a szakirodalomban olvasottakat.

Az interjú 10-15 kérdés megválaszolását foglalja magában, azonban igyekeztem az interjút minél kötetlenebb formában megvalósítani, illetve lehetőséget biztosítani alanyaimnak, hogy eltérjenek az általam összeállított kérdéssortól. Ahogyan azt feljebb már említettem, az elbeszélgetések személyes formában történtek, megkérdezettjeim a témával kapcsolatban nyitottak és közvetlenek voltak.

Interjúalanyaim sajnos nem járultak hozzá hangfelvétel készítéséhez, illetve ahhoz, hogy szó szerint rögzítsem az általuk elhangzottakat, ebből kifolyólag az interjúról nem tudtam átiratot készíteni.

Az interjúra felkért személyek csoportját négy személy alkotta, két férfi, illetve két nő. A legfiatalabb csoporttag 60 éves, a legidősebb 83 éves volt. A kiválasztásánál figyelembe vettem, hogy egyenlő arányban legyenek a nemek illetve, hogy mindkét nemből legyen volt kelet-, illetve nyugat-németországi lakos is. Az interjút igyekeztem nyugodt környezetben megvalósítani, annak érdekében, hogy kiválasztottjaim kevésbé érezzék magukat feszélyezve. Elsődleges célom az akkori, mindennapi élet első kézből való megismerése volt, ebből kifolyólag többek között az alábbi kérdésekre kerestem válaszokat munkám során: „Milyen volt a politikai légkör az országban? ; Milyen volt az egészségügy, illetve az oktatás helyzete; Milyen volt a mindennapi élet az NDK/NSZK-ban ; Mennyire voltak érezhetőek a különbségek a két országrész között? ” .

Megkérdezettjeim eloszlása az alábbiak szerint alakultak: két kelet-német lakos Stephan F. (83) , mérnök, Drezda; Petra K. (73), tanárnő, Kelet-Berlin, illetve két nyugat-német állampolgár, Florian F. (60); gyári munkás; Bonn ; Kerstin M. (77); tanárnő ; Nyugat-Berlin.

Interjúim során először ismertettem velük szakdolgozatom témáját, illetve kutatásom célját, majd rá tértem az első kérdéseimre, mely az alábbi módon hangzott: „ Ha egyetlen szóval kellene jellemezni az akkori életet Németországban, mi lenne ez? ” Ezen kérdéseimre a következő válaszok érkeztek: „ kiegyensúlyozott ” ; „ kiszámítható ” ; „egyszerű”; . Annak ellenére, hogy a hatalom az ország keleti részén központosított, sőt, mi több diktatórikus volt, ez az állampolgárok számára adott egyfajta biztonságérzetet. Nyugat esetében ez a biztonság

véleményem szerint teljesen érhető volt, hiszen a nyugathoz tartozni mindig egyfajta megnyugvást jelent. Az állam keleten mindent befolyásolt, itt többek között említették a médiát, oktatást és az egészségügyet is. Az első esetében mindketten kiemelték, hogy tiltva volt a nyugatnémet televízió adások nézése, a határ menti városokban, ugyanis ez könnyen megvalósítható volt. Akik ezt mégis megtették, komoly szankciókra számíthattak, abban az esetben, ha ez kiderült. Éppen ezért az emberek nem csak munkahelyeiknek, de még saját kisgyermekük előtt is titokban tartották tettüket. Gyakran előfordult, hogy az emberek ugyanazokat az adásokat nézték az ország két felén, azonban módosítva. Itt példaként merült fel a gyerekeknek szóló „Sandmann” című mese, melyet Kelet- és Nyugat-Németországban is sugároztak, azonban két különböző verzióban. A hírek is csak korlátozottan és cenzúrázva érkeztek az országba, ebből kifolyólag az ország keleti része gyakorlatilag alig értesült arról, hogy mi történik Nyugaton. Legtöbbször külföldi, vagy a „másik Németországban” elő rokonoktól hallottak a történésekről. A propaganda domináns szerepet töltött be a médiában. Joseph F. véleménye szerint Karl Eduard von Schnitzler hetente sugározott műsora volt a legjobb példa, amely keretén belül a műsorvezető rövid hír összeállításokat osztott meg a nagyvilággal. Ezt az egykor nyugaton élők is megerősítették. Lévén, hogy ezekben az időkben csak 1-2 csatorna volt elérhető, ráadásul azokon sem volt műsor minden nap, így ami sugárzásra került, azt az ország nagy része igyekezett figyelemmel kíséreni. Ebből kifolyólag a propaganda egyszerűen és gyorsan ért célba.

Következő aspektusként a Németország két része közötti különbségek merültek fel. Válaszadóim megerősítették, hogy Kelet-Németország jóval hátrányosabb helyzetben volt, mint az ország másik része, hiszen számos korlátozás volt érvényben. Példaként merült fel az országból Nyugat-Németországba való kiutazás, illetve más, nem szocialista országokba való utazás is, mindkettő gyakorlatilag tilos volt, csak nagyon különleges indokkal lehetett engedélyt szerezni. A levelezés engedélyezve volt, feltételezhető volt azonban, hogy célba érkezésük előtt felbontották ezeket. Nyugat – Németországból ezzel szemben szabadon lehetett utazni és levelezni is. Különbségként merült még fel a megvásárolható áruk választéka is, Keleten ugyanis csak a „szocialista áruk” voltak elérhetőek, melyek jóval silányabbak voltak, mint a nyugati országrészben kaphatók. Itt Petra K. felhívta a figyelmet azonban arra, hogy habár a lakosság részére a silány minőségű áruk voltak elérhetőek, az NDK-ban, más országok számára gyártott termékek nagyon jó minőségűek voltak, így, habár hivatalosan nem volt gazdasági kapcsolat Németország két része között, annak ellenére tömördek árut szállítottak keletről nyugatra, így ilyen területen létre jöttek üzletek az államok között.

A következőkben megkérdezettjeim arról számoltak be, hogy keleten általános áruhiány uralkodott, tehát a lakosság megfelelő ellátása nem mindig volt biztosítva: a boltokban vásárolható áruk mennyiségét gyakran korlátozták, a polcok sokszor voltak üresek, egy autóra 10-15 évet kellett várni, mire valaki tudott vásárolni egyet – ilyen és ehhez hasonló eseteket említettek interjúalanyaim. Ebből következett, hogy virágzott a „feketepiac”, ismerősökön keresztül ugyanis „pult alól” sok mindenhez hozzá lehetett jutni, illetve csempészés is gyakran előfordult. Fontos azonban kiemelni, hogy az állampolgárok nem éheztek, a kormány törekedett arra, hogy az alapvető élelmiszerek mindig rendelkezésre álljanak.

Habár a vámszabályok szigorúak voltak és komoly megtorlásokkal sújtották azokat, akiket esetleg elkaptak a határon, mégis rengetegen gazdagodtak meg ilyen és ehhez hasonló tevékenységekből.

Ezután a keresetek, illetve a lakhatás témakörére térünk át. Itt, Florian F. azonnal kiemelte a lakások minőségét, hiszen a háborúk után mindkét országrészben gyorsan kellett rengeteg lakást építeni. Míg keleten silány minőségű lakásokat húztak fel, gyakorlatilag futószalagon, addig nyugaton igyekeztek a minőségre koncentrálni. Amit azonban pozitívumként értékelték, hogy míg az NSZK-ban lakáshiány uralkodott, sokan éltek bérleményekben, illetve magasak voltak az ingatlanárak, addig az NDK-ban, szinte mindenkit igyekeztek lakáshoz juttatni. Interjúalanyaim elmesélték, hogy a bérek jóval alacsonyabbak voltak az NDK-ban, azonban az árak ezekkel arányosan változtak. Az NSZK-ban tehát magasabb bérekhez magasabb árak társultak, míg az NDK-ban pont ennek ellenkezője volt jellemző. Egyik kelet-németországi megkérdezett megjegyezte, hogy az egészségügy nem volt fizetős, így átkanyarodtunk erre a témára. Nyugat-német megkérdezettjeim ezek után hosszán részletezték az ő egészségügyi ellátási rendszerük negatívumait, pozitívumok gyakorlatilag nem is kerültek említésre, míg kelet-német társaik az egekig dicsérték sajátjukat. Előbbiek a rosszul szervezettséget, a magas költségeket, illetve az alacsony orvos-, és ágyszámot hozták fel magyarázatképpen, utóbbiak az egyenlő lehetőségeket és a jól szervezettséget említették.

A következőkben az oktatásról esett szó. Válaszadóim mindkét országrészből kiemelték az újszülöttek magas számát, ezekben az időkben ugyanis mindkét országrészben rengeteg gyermek született. Az NDK-ban teljes foglalkoztatottság volt, a nők is, szülés után nem sokkal visszamentek dolgozni, így a gyermekek elhelyezését meg kellett oldani. Az, hogy a nők szülés után azonnal dolgozzanak, az NSZK-ban ismeretlen fogalom volt, ők éveken át otthon maradtak gyermekeikkel. Keleten a bölcsődei-, illetve az óvoda rendszer jól szervezett volt, minden gyermek számára biztosítottak férőhelyet. Nyugat esetében, mivel az édesanyák nem igen maradtak otthon, így nem volt szükség sok férőhelyre. Kritikaként merült fel azonban az oktatás

színvonala, ami az NDK-ban nem volt túl magas. Ezzel szemben a nyugati színvonal oktatását az általam megkérdezettek európai viszonylatban kiemelkedőnek minősítették.

Interjúm zárásaként az országban uralkodó általános hangulattal kapcsolatban tettem fel kérdéseket. Válaszaik alapján kiderült, hogy az elnyomás ellenére az emberek szerettek az NDK-ban élni, hiszen minden biztosítva volt számukra, ami alapvetően az élethez kellett. Mivel hosszú ideig nem tudták, hogy mi történik a szomszédban, így nem is érezték, hogy valami hiányozna az életükből. Természetesen a másik ország részbe való átutazás ez alól kivitelt képzett. Az egykor nyugaton élő, általam megkérdezett lakosok válaszaik alapján az életszínvonal magas volt az ország ezen részében, nyugati kultúra uralkodott az NDK-ban, így az itt lakók nyugati színvonalon éltek. Elégedettek voltak a kormányzat által biztosított körülményekkel és lehetőségekkel.

Összességében úgy gondolom, hogy az interjúk megvalósítása sikeres volt, hiszen kitűzött célokat, miszerint a mindennapi németországi életről szeretnék tájékozódni, elértem, ezen felül pedig az általam készített, elemzésben leírt információk is megerősítésre kerültek.

6. Történelmi áttekintés II. ³⁷

6.1. A berlini fal leomlása, avagy út az újra egyesülés felé

A már sokat emlegetett két Németország egészen 1990-ig állt fent: nyugaton a Német Szövetségi Köztársaság, (NSZK), keleten pedig a Német Demokratikus Köztársaságra (NDK) volt található. A berlini fal 1961-től számítva, 28 évig biztosította Németország megosztottságát. Az építmény világszerte a hidegháború szimbóluma volt, amely a világot politikailag keleti és nyugati féltekre osztotta.

A végül 1990-ben bekövetkezett nagy áttörés, azaz Németország újra egyesítése természetesen nem egyik napról a másikra következett be.

1985-ben, mikor Mihail Gorbacsovot, a Szovjetunió Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkárává választották, elindulni látszott egyfajta változás a politikában.

Gorbacsov reformjai, a peresztrojka (átstruktúrázás) és a glasznoszty (nyitás) a Szovjetunió rendszerének megújítását célozták. Belpolitikai szándékai a technikai fejlődés, a korrupció elleni küzdelem, a veszteséges vállalatok bezárása, a bürokrácia csökkentése és a fogyasztási cikkek kínálatának javítása volt. A külpolitikában Gorbacsov a leszerelési intézkedéseket, az enyhülés politikáját és a Nyugattal való gazdasági együttműködést akarta elérni.

1987 januárjában egy beszédében bírálta a KGST hibáit, illetve a párt és a társadalom demokratikus átalakítására hívta fel a figyelmet. Ehhez párhuzamosan kapcsolódik a "Breznyev-doktrína" eltörlése is, ami az 1980-as évek végéig a Szovjetunió egyik külpolitikai alapelvét, illetve geopolitikai elvét képezte. A dokumentum a szovjet szövetségi rendszer egyben tartása érdekében a szocialista országok szuverenitásának határait jelölte ki. Ezzel a tétellel Gorbacsov biztosította a Szovjetunió területén kívüli keleti blokk államait arról, hogy tiszteletben tartja függetlenségüket, és semmilyen körülmények között nem avatkozik be katonailag. Ezzel tulajdonképpen megnyitotta az utat ezen államok demokratizálódása előtt. Lengyelország és Magyarország voltak az első államok, amelyek politikai reformokat hajtottak végre.

Habár az NDK-ban a kormány kitarzott merev irányvonala mellett, annak ellenére a lakosság körében sokan felfigyeltek a "testvérállamokban" tapasztalható fejlődésre és változásokra.

A Német Szocialista Egységpárt számára ez a fajta „ébredés” kezdett problémássá válni, az állami vezetés minden erejével meg akarta akadályozni az új gondolkodás elterjedését. Döntő

---

³⁷ Fejezet alapjául szolgáló forrás: Vogt, Martin (2002) - „Deutsche Geschichte: Von den Anfängen bis zur Gegenwart ”

lépésnek tekinthető a „Szputnyik” elnevezésű folyóirat 1988-as betiltása. Ez az intézkedés, amely messze túlmutatott a cenzúrán, a lakosság, de sok párttag körében is értetlenséget és felháborodást váltott ki. A pártvezetéssel szembeni kritika időről időre egyre erősödött. Az NDK-ban az emberek növekvő többsége felismerte: A politikai és gazdasági viszonyok nem maradhatnak így hosszú távon.

Nem sokkal a fal leomlása előtt az NDK gyakorlatilag a gazdasági csőd szélén állt. A központi tervgazdaság gazdasági modellje nem működött. Néhány gazdasági ágazat, mint például az űrhajózás és a fegyverkezés, csúcsteljesítményt ért el, de alapvetően túl kevés olyan árut állítottak elő, amely alkalmas volt a világgiacra, a legtöbb termékeket és nyersanyagot valutáért kellett importálni, amely hatalmas költségeket generált. Az NDK vezetése a zavargásoktól való félelmében nem merte megemelni a lakbérek, az alapvető élelmiszerek, a szolgáltatások, stb. árát, így ezekben az időkben az NDK gyakorlatilag a lehetőségein felül élt. Az állami kiadások magasabbak voltak, mint a bevételek. A gyárak többsége katasztrofális állapotban volt, a közúti és vasúti hálózat lényegében a második világháború előtti szinten. A termelékenység az NDK-ban a nyugat-németországi szintnek csak mintegy harmada volt. Ráadásul a túlméretezett katonai, biztonsági és államapparátus költségei akadályozták a gazdasági fejlődést. A környezetvédelemre nem volt pénz, a környezet akkori állapotát sokan ökológiai katasztrófaként jellemezték. Az állam fennmaradását gyakorlatilag már csak a nyugati hitelek biztosították. Egyes források szerint az NDK adóssága 1989 májusáig folyamatosan havi 500 millió német márkával nőtt, ha ez a tovább folytatódott volna, az állam 1991-ben fizetéképtelenné vált volna. Az életszínvonal javulása belátható időn belüli javulása nem volt várható, amely a tömeges elvándorláshoz, a lakosság elégedetlenségéhez és tiltakozásához vezetett.

1989. május 2-án Magyarország bejelentette az osztrák határon lévő határvédelmi létesítmények lebontását, ezzel egy valóságos tömeges menekülési akció kezdetét elindítva.

1989 nyarán NDK-állampolgárok ezrei menekültek a prágai, varsói és budapesti nyugatnémet nagykövetségekre. A Német Szövetségi Köztársaság kelet-berlini állandó képviselőjét a túlsúlyosság miatt ideiglenesen be kellett zárni a nyilvánosság elől a tömeges jelentkezők miatt. Több száz NDK-állampolgár használta ki az augusztus 19-én, a határhoz közeli burgenlandi Szent Margaretenben és Sopronban megrendezett "Páneurópai Pikniket", hogy a határon át Ausztriába meneküljön.

Azok, akik nem menekültek el, otthon próbálták meg kifejezni elégedetlenségüket. Habár az NDK-ban az 1950-es évektől kezdve a tüntetések, illetve az ilyeneket szervező csoportosulások

be voltak tiltva, ennek ellenére az 1970-es évektől kezdve sorra alakultak a rendszert kritizáló szerveződések.

1989. augusztus közepétől kezdve úgynevezett hétfői tüntetések zajlottak Lipcse belvárosban. Ez elindított egyfajta tüntetéshullámot, ami rövid időn belül végig söpört egész Kelet-Németországon. A főként fiatalokból álló utcákra vonulók többek között a határok megnyitását, az ország újra egyesítését és ehhez hasonló követeléseket skandáltak.

Az NDK történetének legnagyobb tüntetésére 1989. november 4-én került sor a berlini Alexanderplatz-on, ahol több mint félmillió ember gyűlt össze. Erre a politikai vezetőség november 6-án egy úgynevezett utazási törvénytervezettel válaszolt, amely széleskörű elutasításra talált. Az országban ekkor már olyasfajta káosz és elégedetlenség uralkodott, amit gyakorlatilag lehetetlen lett volna visszafordítani. 1989. november 7-én az NDK kormánya, 8-án pedig a Központi Bizottság (KK) teljes Politikai Irodája lemondott.

1989. november 9-én 18:57-kor egy sajtótájékoztató keretei belül hangzik el a történelmi mondat: „,DDR öffnet Grenze“, azaz az NDK megnyitja határait. A fal leomlása egy új történelmi időszak kezdetét jelentette: amellett, hogy elindult a német újra egyesítéshez vezető út, ez a momentum jelezte a kommunizmus összeomlásának kezdetét is Európában.

7. A fal leomlása utáni idők – Az újraegyesülés ³⁸

A fal leomlása után végre elérhető közelségbe került az ország újraegyesítése.

1989. november 28-án Helmut Kohl akkori nyugat német kancellár a Bundestagban tartott beszédében tíz lépést fogalmazott meg Németország újra egyesítésére. Ezek között olyan elemek szerepeltek, mint azonnali humanitárius jellegű intézkedések, átfogó gazdasági segítségnyújtás, a két állam közötti együttműködés kiterjesztése, a német egyesülési folyamat beágyazása páneurópai struktúrákba, a keleti blokk tartományainak teljeskörű reformációja, a tartományok felvétele az Európai Közösségbe, leszerelés és fegyverzetellenőrzés, valamint Németország egyesítése.

Az NDK kormánya kezdetben az egységes Németország ötletéről hallani sem akart. A lakosság azonban egyértelmű választ adott a változásra. Az 1990. március 18-i első, szabad választáson CDU (Kereszténydemokrata Párt) , a Demokratikus Ébredés (DA) és a Német Szociális Unió (DSU) alkotta "Szövetség Németországért" a szavazatok 48 százalékát kapta.

Az SPD a szavazatok 21,9 százalékával a második legerősebb párt lett. A PDS-re átnevezett SED, azaz a Német Szocialista Egységpárt csak 16,4 százalékot kapott. A "Bund Freier Demokraten", a három párt, a Deutsche Forumpartei (DFP), a Liberal-Demokratische Partei Deutschlands (LDP) és a Freie Demokratische Partei (F.D.P) szövetsége a szavazatok 5,3 százalékát kapta. Ez a nap gyakorlatilag a SED uralmának végét jelentette és egyértelművé vált, hogy a szocializmusnak leáldozott az országban.

A Német Szövetségi Köztársaság és az Német Demokratikus Köztársaság ezt követően két államszerződést írt alá, amelyek az újra egyesítés utáni belső ügyeket szabályozták, ide tartoztak a gazdasági-, a pénzügyi-, és a társadalmi szférák. 1990. május 18-án Theodor Waigel és Walter Romberg, a két német állam pénzügyminisztere aláírta a monetáris, gazdasági és szociális unió létrehozásáról szóló szerződést. Az államszerződéssel az NDK a szövetségi köztársaság gazdasági és jogi rendszerének nagy részét átvette 1990. július 1-jei hatállyal. Az A szerződésben meghatározásra került az is, miszerint az NDK-ban is csak a D-Mark-ot használják majd fizetőeszközként. A béreket, fizetéseket, nyugdíjakat, bérleti díjakat és egyéb rendszeres kifizetéseket 1:1 arányban átszámítják. A készpénzre és a banki egyenlegekre azonban bonyolultabbak a szabályokat alkalmazzák: A 14 év alatti gyermekek legfeljebb 2000 NDK-márkát válthatnak át 1:1 arányban, a 15-59 évesek 4000 NDK-márkát, az idősebbek 6000 NDK-márkát. Az ezen felüli összegeket 2:1 arányban kerülnek átváltásra.

---

³⁸ Fejezet alapjául szolgáló forrás, számadatok forrása: Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg (2023) - „Der Weg zum deutschen Einheit”

A külpolitikai ügyeket az úgynevezett „Zwei-plus-Vier-Vertrag” mentén határozták meg. A szerződés kijelenti, hogy Németország nem támaszt területi igényeket más államokkal szemben, a német fegyveres erők létszámát 370.000 főre maximalizálja, azzal a kiegészítéssel, miszerint Németország lemond a fegyverek gyártásáról, elidegenítéséről és birtoklásáról, valamint az agressziós háborúk vívásáról.

Megállapodás ezeken felül rendelkezik a szovjet csapatok 1994-ig történő kivonásáról Kelet-Németországból.

1990. augusztus 31-én Wolfgang Schäuble belügyminiszter és Günther Krause NDK-államtitkára aláírta a „Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság közötti, a német egység megteremtéséről szóló szerződés” - t, röviden az egyesülési szerződést. Ez tulajdonképpen tartalmazza és szabályozza az NDK felbomlását, csatlakozását a Német Szövetségi Köztársasághoz. Az egyesülési szerződés egy egyedülálló folyamat végét jelentette: egy állam békésen és demokratikusan feloszlatta magát.

1990. szeptember 20-án a két német parlament, a Volkskammer (népi kamara) és a Bundestag (szövetségi parlament) jóváhagyta az egyesülési szerződést. Az egyesülési szerződést a szövetségi elnök 1990. szeptember 23-án ratifikálta.

1990. október 3-án befejeződött az újra egyesítés, véget ért a majdnem 40 évig tartó német megosztottság, létrejött a mai formájában is létező Németország.

Az első Bundestag-választásokat már 1990 novemberében megtartották. Helmut Kohl lett az első német szövetségi kancellár, a CDU és az FDP által alkotott kormánykoalíció élén. 1991. június 20-án a német Bundestag az úgynevezett „fővárosi határozatban” (Hauptstadtbeschluss) úgy döntött, hogy Berlin, mint szövetségi főváros egyben a Bundestag és a szövetségi kormány székhelye is legyen.

8. Az egykori kettéosztottság utóhatásai ^{39 40}

Annak ellenére, hogy a német kettéosztottság idestova 30 éve megszűnt, nyomai a mai napig nem múltak el teljesen. Sőt, mi több, Németországban a mai napig gyakran jelennek meg olyan elemzések, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy az egykori NSZK és NDK közötti különbségek a mai napig nem tűntek el.

Fejezetem alapjául Marco Wanderwitz,⁴¹ kereszténydemokrata politikus jelentése a, „Jelentés a német egység állásáról 2021” fog szolgálni, melyet 2022-ben hozott nyilvánosságra. Összességében a dokumentum egésze arról árulkodik, hogy közel három évtized sem volt elég a volt NSZK és NDK közötti különbségek felszámolására.

A szerző azonban már írása elején kijelenti, hogy a volt NDK mind társadalmilag, mind pedig gazdaságilag sokat fejlődött az utóbbi évtizedekben. Fontos még kiemelni, miszerint a legkevésbé fejlett térségek többsége továbbra is keleten fekszik, az ország előtt álló kihívásokkal pedig az ugyanúgy meg kell birkózni keleten, mint nyugaton. Az ilyen közös kihívások közé tartozik például a klímaváltozás, a demográfiai átalakulás és a migráció.

Annak érdekében, hogy dolgozatom jól követhető legyen, ezen fejezetemben hasonló struktúrát kívánok tovább vinni, mint a harmadik fejezetben. Ebből kifolyólag itt is a gazdasági teljesítménnyel kezdem az összehasonlítást.

Az egykori Kelet-Németország tartományaiban, azaz Szászországban, Tübingiában, Szász-Anhaltban, Mecklenburg-Elő-Pomerániában, Brandenburgban és az egykori Kelet-Berlinben a mai napig alacsonyabb a gazdasági teljesítmény. Ez nyugaton mintegy 20 százalékkal magasabb, még annak ellenére is, hogy szakértők 2023-ra, az orosz-ukrán háború hatására 0,5 százalékos csökkentést jósolnak.

Míg az órabér nyugaton átlagosan 26 euró, a volt NDK területén mindez csak 20 euró. Eltérések a minimális bruttó órabér tekintetében is tapasztalhatók, még keleten 8,84 euro ez az összeg, addig nyugaton 12 euro.

Jelentős eltérések tapasztalhatók a munkával töltött órák tekintetében is. Többet dolgoznak és kevesebbet keresnek a volt NDK területén élő németek, mint Németország nyugati tartományainak lakossága – mutatta ki egy kormányzati felmérés. Németország nyugati tartományaiban tavaly fejenként átlagosan 1279 órát dolgoztak a munkavállalók, keleten, a volt

---

³⁹ Fejezet alapjául szolgáló további források, számadatok forrása: Deutsche Welle: „Deutsche Wiedervereinigung – Was Ost und West noch trennt
Best, Heinrich (2020) - „Die Kosten und Erträge der Wiedervereinigung Deutschlands” – Bundeszentrale für politische Bildung

⁴⁰ Deutschland. de (2019) - „Ein Land, viele Unterschiede”

⁴¹ Wanderwitz, Marco (2021) - „Bericht zur deutschen Einheit” , Video

NDK területén viszont 67 órával többet, 1346 órát. A munkaidőt tekintve az első helyen a volt NDK területén fekvő Thüringia áll 1371 órával, a legkevesebbet, átlagosan 1255 órát pedig a nyugati Rajna-vidék-Pfalz tartományban dolgoztak a munkavállalók. A kormányzati kimutatásból az is kiderül, hogy a németek a keveset dolgozó munkavállalók közé tartoznak európai uniós (EU-) összevetésben.

A munkavégzéssel töltött idő az ország egészét tekintve tavaly fejenként átlagosan heti 34,9 óra volt.

Ennél kevesebbet csak a hollandiai és a dániai munkavállalók dolgoztak, heti 31,8 órával, illetve 33,8 órával. Az EU-s átlag heti 36,4 óra volt.

Az egy főre jutó bruttó hazai termék 2021-ben a keleti államokban, beleértve Berlint is, körülbelül 32 500 euró volt. A nyugati országokban ugyanakkor ez elérte a 42 000 eurót.

A bruttó átlagbér az ország nyugati részén fekvő Hamburgban volt a legmagasabb, 40 771 euró, a legalacsonyabb pedig a keleti Brandenburg tartományban, ahol átlagosan 28 715 eurót kerestek tavaly a munkavállalók.

Mivel a keleti tartományok kevésbé függenek az exporttól, ezért az itteni gazdaságot a világválság is kevésbé viselte meg. A munkanélküliség a gazdasági visszaesés ellenére sem nőtt különösebben. Kelet-Németországban 2021-ban az állástalanok aránya 7,3 százalék volt, nyugaton viszont 5,6 százalék, ami a korábbi nagyobb egyenlőtlenségekhez képest csekély különbség.

A vagyoni különbségek ugyanakkor továbbra is jelentősek, e tekintetben szakértők szerint a következő években, évtizedekben sem várhatóak nagyobb változások.

A keletnémet lakosok vagyona átlagban csak feleannyi, mint a nyugatnémeteké: 88 ezer euró szemben 182 000 euróval.

2011 és 2020 között országosan 21,1 százalékról 18,7 százalékra csökkent azoknak az aránya, akik 8 órában dolgoznak, de nem keresik meg a német medián fizetés kétharmadát (ez 2284 euró, ami jelenlegi árfolyamon nagyjából 824 ezer forint). Kelet-Németországban 39,3 százalékról 29,1 százalékra esett vissza ez az arány, Nyugat-Németországban viszont csak fél százalékponttal mérséklődött, 16,4 százalékra. A 25 évesnél fiatalabb munkavállalók 39 százaléka, a szakképzettséggel nem rendelkezők 41 százaléka, a szakképzettséggel rendelkezők 17,8 százaléka tartozott az alacsony keresetűek közé, míg az egyetemi diplomával rendelkezőknek csak 4,9 százaléka. Iparági lebontásban a vendéglátásban és a mezőgazdaságban dolgozott a legtöbb alacsony keresetű munkavállaló (69 és 53 százalék).

Figyelemre méltó azonban, hogy keleten meglehetősen alacsonyak a nők és férfiak közötti bérkülönbségek. Véleményem szerint ez egy olyan aspektus, amellyel kapcsolatban globális szinten a legtöbb ország kihívásokkal küzd.

Fontos még megemlíteni háztartások fogyasztási kiadásait is, amik a Destatis legutóbbi jelentése szerint a volt NDK területén havonta átlagosan 2078 eurót (685 ezer forint). Ez a nyugati adatokhoz képest 80%-kal kevesebb. Úgy gondolom ez nem meglepő, hiszen az elsőként említett területeken a bérek is jóval alacsonyabbak, így ebből egyenesen arányosan következik, hogy a kiadások mértéke is mérsékeltebb. A bérekkel kapcsolatban szakértők azonban mindig felhívják a figyelmet, hogy a bruttó átlagbér tartományok közötti eltérései nem jelentenek feltétlenül eltérést a vásárlóerőben is, mert a megélhetés költsége is eltérő, nyugaton jellemzően magasabb, mint a keleti tartományokban.

Dolgozatom következő pontjaként a munkanélküliségi mutatókat kívánom megvizsgálni, hiszen ezen a területen is jelentős különbségek tapasztalhatók az ország két része között.

Munkám ezen pontjában a Hans Böckler Alapítvány Gazdasági és Társadalomtudományi Intézetének 2021-ben megjelent tanulmányára támaszkodom. A forrásból egyértelműen kiderül, hogy, habár az utóbbi 10 évben jelentősen csökkent a munkanélküliek aránya Kelet-Németországban, sőt mi több, jóval nagyobb mértékben, mint nyugaton, annak ellenére a kelet-nyugati szakadék továbbra is fennáll. A munkanélküliség történelmi mélypontra, 7,6 százalékra süllyedt a volt NDK területén (Véleményem szerint ez mindenképpen pozitívan értékelendő.), de még így is jelentősen meghaladja a nyugati tartományokban regisztrált 5,3 százalékot.

Személyes véleményem szerint a vagyoni kérdés, jelentős mértékben befolyásolja az élethez való elégedettség szintjét is, azonban Marco Wanderwitz által készített felméréséből ennek teljesen az ellentéte rajzolódik ki.

Az életelelégedettség összességében Németországban keleten és nyugaton is egyaránt elég magas, az értékek mindét esetben 70-80% között mozognak, amelyek Európai viszonylatban nézve kiemelkedő eredménynek számítanak.

Aggodalomra ad azonban okot, miszerint a keleti tartományokban élők közül sokan a mai napig „másodrangú állampolgárnak” érzik magukat. Ez több okra vezethető vissza. A tanulmány első sorban okként az egykori keleti tartományok mai napig fennálló fejletlenségét (nyugati tartományokhoz viszonyítva) említi, illetve a mai napig erősen jelen lévő sztereotipizálást.

Ezen felül aggodalomra ad okot a népességfogyás és az elvándorlás is. A Destatis (Szövetségi Statisztikai Hivatal) lefrissebb kimutatása szerint az ország 1990-es újra egyesítése óta több mint tíz százalékkal csökkent a lakosság Németország keleti tartományaiban.

Németországban 2017 végén 82,8 millió ember élt, 16,2 millióan a volt NDK területén fekvő tartományokban, 66,6 millióan pedig az ország nyugati részén. Az újra egyesítés évében, 1990-ben hárommillióval kevesebben, 79,8 millióan éltek az ország teljes területén. Azonban a keleti tartományokban bő kétmillió fővel, 11 százalékkal többen voltak, a nyugati tartományokban pedig mintegy ötmillióval, 8,2 százalékkal kevesebben.

A politikus jelentése ezzel kapcsolatban egészen drámai jövőképet fest fel, véleménye szerint a keleti régió több részén, a fellendülő régiók, például Lipcse, Drezda és Berlin-Brandenburg kivételével akár további 20 százalékos csökkenés is várható a jövőben.

Ezzel közvetlenül összefüggésben szükséges megemlíteni a kivándorlást is, amelyet egy korábbi fejezetemben már részletesen elemeztem. Ahogy az már a vasfüggöny idejében is jellemző volt, az ország keleti részéből jóval magasabb az elvándorlók, vagy a kivándorlók száma, mint az egykori NDK területén található tartományok esetében. Ez a tendencia a mai napig megfigyelhető, az utóbbi években a legális kivándorlások száma keleti tartományok esetében évi 10 000 és 30 000 között mozgott, míg nyugaton ugyanez 10 000 fő alatt volt. A legkedveltebb célország Dél-Amerika, azon belül is Paraguay.

A bevándorlóknak a lakosságon belüli arányában is nagy a különbség, a keleti tartományok nagy részén 2,1 és 6 százalék között van a külföldiek aránya, míg nyugaton ez az arány sok régióban 16 és 37 százalék között mozog. A nyugati területek lakossága tehát sokkal diverzebb, a bevándorló háttérű lakosok száma is magasabb.

Fejezetem következő aspektusként az ország két része közötti politikai különbségeket kívánom górcső alá venni. Ezen részhez ismét Marco Wanderitz elemzését veszem alapul, melyből kiderült, hogy a keleti tartományokban aggodalomra okot adó tendencia a jobboldali populista pártok népszerűsége. A szerző szerint „Ez olyan probléma, amely a demokrácia alapjait érinti”. A szövetségi kormány megbízásából készült jelentés ugyanakkor ennél azért visszafogottabban fogalmaz, ezen aspektust úgy említi, hogy „a volt NDK területén élők közül egy kisebb réteg „szkeptikus és távolságtartó a politikával szemben” . Wanderwitz keményen bírálta a keletnémetek szavazási attitűdjét, az itteni tartományokban ugyanis az a jobboldali populista Alternatíva Németországért (AfD) az utóbbi választások során szinte mindig háromszor annyi szavazatot kapott, mint a nyugatiakban.

Az úgynevezett „régis nyugati tartományokban” a választók jóval erősebben kötődnek a pártrendszer évtizedek óta működő szereplőihöz, vagyis a CDU/CSU jobbközép pártszövetséghez, a szociáldemokratákhoz (SPD), a liberálisokhoz (FDP) és a Zöldekhez, mint a volt NDK területén.

Vizsgamunkám harmadik fejezetének mintájára utolsó pontként itt is az oktatásbeli különbségeket kívánom részletezni. Természetesen a kettéosztottság jelei itt is megmutatkoztak, azonban nem olyan hosszú távon, mint a feljebb említett pontok. Az NDK oktatási rendszerének alapvető célja az volt, hogy a fiatalokat „sokoldalúan és harmonikusan fejlett szocialista” személyiségekké nevelje. A SED, azaz a Német Szocialista Egységpárt az oktatás minden szintjén meghatározhatta annak tartalmát, személyi állományát és ezt természetesen meg is tette. Ez az egységes és egysíkú oktatási rendszer természetesen „hosszú távú károkot” okozott a társadalom oktatásában, melyeket az újra egyesítés után csak kemény és jól megfontolt lépésekkel lehetett kiküszöbölni. Új iskolatörvényeket vitattak meg és fogadtak el, melyek az alapvető oktatási célokat szabályozták és határozták meg. Egyebek mellett rögzítették az oktatáshoz való jogot, az iskolába való egyenlő hozzáférést a tanulók származásától és társadalmi háttérétől függetlenül, az egyéni tanulási igények, képességek, tehetségek, hajlamok, testi és szellemi fogyatékoságok figyelembevételét, valamint az alaptörvényhez és a tartományi alkotmányokhoz igazodó értékek tanítását. Az iskolarendszer megújítása nem jelentette azonban a korábban Kelet-Németországban működő rendszer teljes felszámolását, törekedtek a korábbi oktatási rendszer érdemesnek tartott elemeinek megtartására. Összességében kijelenthető, hogy az egykori kelet-német iskolák gyorsan asszimilálódtak az újításokhoz és az új kerettantervbe, ebből kifolyólag az oktatásban nem tapasztalhatók jelentős különbségek az egykori keleti és nyugati tartományok között. Sőt, mi több, a keleti városok, gyakran valamivel jobb eredményeket érnek el az olyan felméréseken, mint PISA, TIMMS. Ez feltételezhetően a nyugati tartományokban elő magasabb számú bevándorló háttérű lakosságra vezethető vissza.

Az összlakosság számát tekintve is felelhetők különbségek, míg Németország nyugati részén 1990 és 2021 között a lakosság száma 9%-kal 67,1 millióra nőtt, addig keleten ugyanebben az időszakban 15%-kal 12,5 millióra csökkent. Ez azt jelenti, hogy 2021-ben több mint ötször annyi ember él Németország nyugati részén, mint a keleti tartományokban.

Fejezetem zárásaként, az egészségügyet veszem górcső alá. Ahogy feljebb az már részleteztem, az egészségügy állapota az egykori NDK-ban jóval alacsonyabb színvonalú volt, mint a NSZK-ban, természetesen ennek nyomai a mai napig nem múltak el teljesen. Érdekességképpen ezt a Covid-19 járványon keresztül kívánom ismertetni.

Az első fertőzöttet Németországban először 2020 januárjában azonosították, jelentős megszorítások azonban csak jóval később, márciusban vezetett be a kormány. Az ország régióit nem egyforma mértékben sújtotta a járvány, mind a fertőzöttek, mind pedig a halálozási számok között is jelentős eltérések voltak tapasztalhatók. Annak ellenére, hogy az egykori NDK területe

nem olyan sűrűn lakott, mint az ország nyugati tartományai, jóval magasabb volt mindkét említett szám. Németország egészében 2020-tól napjainkig összesen 38 millióan fertőzöttek meg és 168.000-en hunytak el, mindkét esetben az értékek több, mint 60%-át az egykori NDK területén mért adatok tették ki.

Szakértők szerint a Covid megbetegedések esetében középtávon különösen két dolog befolyásolja a halálozást: a dohányzás, az alkoholfogyasztás, a táplálkozás vagy a sport, azaz az életmód, amit egy adott személy folytat, valamint az egészségügyi ellátórendszer fejlettségének mértéke. 2020 és 2021 tavasza között a magányosság és a depresszív hangulat erőteljesebben növekedett a Kelet-Németországban élőkénél, mint a nyugati területek lakosainál. A részletes elemzések továbbá azt mutatják, hogy a kelet- és nyugatnémet nők mentális állapota is rosszabb volt, mint a férfiaké, de a keleten élő nőket jobban érintette a depresszív hangulat, mint a nyugaton élő nőket. Ezzel egyenesen arányosan nőtt ezen időszakban az alkoholfogyasztás mértéke és a dohányzók száma is. Egy 2019-ben készített felmérés szerint a kelet-német lakosság 19%-a fogyasztott heti rendszerességgel alkoholt, ez a mutató 2021-re 25%-ra emelkedett. Az utóbb említett, dohányzás esetében 2019-ben a lakosság még csak 27%-vallotta magát dohányzónak, 2021-ben ez már azonban meghaladta a 35%-ot.

Németországban 2020-2021-ben összesen 1887 db kórház volt található, melyből 733 magánkórház volt. Az említett intézmények összesen 487800 ágyal rendelkeztek. Ezeknek körülbelül a negyede, mindössze 470 db helyezkedett el az egykori NDK területén. Ezzel természetesen arányosan az orvosok száma is jóval alacsonyabb volt, mely nyilvánvalóan lassabb ellátást vont maga után, ami növelte a magasabb halálozási számokra való esélyt.

9. Összefoglaló, konklúzió

Németország 33 évvel ezelőtt egyesült újra, az egykori NDK, és NSZK, a Berlini fal 1989-es leomlása óta megszűnt létezni. Az újraegyesülés ténye természetesen tagadhatatlan, azonban az, hogy valóban létrejött-e egy egységes Németország, a mai napig meglehetősen vitatott.

Annak ellenére, hogy maga a változás Németország területén következett be, Európa-, sőt világszerte különböző vélemények keringenek a témával kapcsolatban.

Az évek folyamán Németország újra egyesítésének kérdése mind pozitív, mint negatív viszonyulást is eredményezett mind a lakosság, mind pedig a politikai vezetők körében, hol egyik, hol a másik vélemény volt többségben. Nem mindig felhőtlen a változás, hiszen konfliktusok és nehéz helyzetek mindig keletkeztek és keletkezhetnek a mai napig, ám az ország sok esetben profitált és profitál a kialakult helyzetből.

A kutatásom eredményeképpen összességében arra a következtetésre jutottam, hogy, ahogy azt már dolgozatom írásának megkezdése előtt is sejthettem, az egykori NSZK és NDK jelenlegi területei között számos szempontból hatalmas eltérések voltak tapasztalhatók, illetve tapasztalhatók a mai napig.

Az adatokból azt állapítom meg, hogy az egykori NSZK az évek során mindig jóval fejlettebb volt, mint az NDK, azonban ez könnyen magyarázható a két állam történelmével. Úgy gondolom, hogy ez a különbség meglehetősen érdekes, mivel a kiindulási időpontnál (a világháborúk előtt) ugyanaz a nép állt fent, ugyanolyan gazdasági mutatókkal, ugyanolyan minőségű munkaerővel. Az NDK, mivel csak később tudott az önálló fejlődés útjára lépni a szovjet elnyomásnak köszönhetően, így érhető a mai napig fennálló lemaradása. A német kormány tisztában van a kialakult helyzettel, így fontos szerepet tölt be a politikában az egykori NDK területeinek fejlesztése és támogatása. Ennek köszönhetően, ahogyan az adatokból is kiderült, gyakorlatilag az összes, általam vizsgált területen (gazdaság, lakosság, egészségügy, oktatás, politikai környezet, média) megfigyelhető egyfajta közeledés. Természetesen ennek mértéke nagyban függ az adott terület országok közötti differenciájától is, hiszen a különböző területek nem egyformán voltak fejlettek, vagy fejletlenek. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a német újraegyesítés összességében sikeresnek mondható, hiszen Németország egészét tekintve Európa vezető országai közé tartozik.

Záródolgozatomban megírása során úgy tapasztaltam, hogy Németország a fennálló helyzettel gyakorlatilag jár el, azonban természetesen tapasztalhatók hiányosságok.

Véleményem szerint a közeljövőben a két terület fejlettségi szintje közeledni fog egymáshoz, azonban teljes mértékben sosem fog megegyezni, hiszen mind gazdasági és történelmi háttérét

tekintve, mind pedig a földrajzi fekvését figyelembe véve teljesen különbözőek. Ebből kifolyólag számos, fejlődést elősegítő lépést nem kivitelezhető.

Úgy gondolom, hogy dolgozatom témája igen sokrétű, aminek minden aspektusát gyakorlatilag lehetetlen megvizsgálni egy alapszakos szakdolgozatban, annak terjedelmi korlátai miatt. Ebből kifolyólag terveim között szerepel a téma mester-, vagy akár doktori képzésen való tovább gondolása

10. Irodalomjegyzék

- ARD 1 (1961) – Archiv - „, Propaganda der BRD-Presse - Hungersnot in DDR-Altenheim ”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 03.
Elérhetőség: <https://www.ardmediathek.de/video/aktuelle-kamera/propaganda-der-brd-presse-hungersnot-in-ddr-altenheim/ard/Y3JpZDovL2hyLW9ubGluZS8xMjc5MzI>
- Becker, Wolfgang (2002) - „Good Bye Lenin” - Film
- Best, Heinrich (2020) - „Die Kosten und Erträge der Wiedervereinigung Deutschlands ” – Bundeszentrale für politische Bildung
Letöltés dátuma: 2023. 03.01.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47534/die-kosten-und-ertraege-der-wiedervereinigung-deutschlands/>
- Borger, Klaus (2014) - „, Meglepő számok a volt NDK-ból – ekkora gazdasági csoda lett belőle” - Német Fejlesztési Bank kiadványa, de átvette és magyarra fordította a Privátbankár.hu gazdasági hírportál
Letöltés dátuma: 2023. 03. 03.
Elérhetőség: <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/meglepo-szamok-a-volt-ndk-bol-gazdasagi-csoda-lett-belole-274516.html>
Teljes interjú: <https://www.privatvagyonkezeles.hu/alapblog/37-zentuccio/6092-nemetgazdasagicsoda-zentuccio>
- Bundesministerium für Gesundheit (2022) - „, Deutsche Befragung zum Raucherverhalten”
Letöltés ideje: 2023. 03. 01.
Elérhetőség: <https://www.debra-study.info/>
- Bundeszentrale für politische Bildung (2020) - „Der Zug nach Westen – Jahrzehntelange Abwanderung, die allmählich nachlässt ”
Letöltés dátuma: 2023. 03.29.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47253/der-zug-nach-westen-jahrzehntelange-abwanderung-die-allmaehlich-nachlaesst/>
- Bundeszentrale für politische Bildung (2023) - „, Fernsehen der DDR / Staatsfernsehen”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 11.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/medien-journalismus/medienpolitik/500671/fernsehen-der-ddr-staatsfernsehen/>

- Bundeszentrale für politische Bildung (2022) - „Gesundheit und Gesundheitsversorgung in der DDR ”
Letöltés ideje: 2023. 01. 28.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/505032/gesundheit-und-gesundheitsversorgung-in-der-ddr/>
- Bundeszentrale für politische Bildung (2022) - „Lebenszufriedenheit in der DDR” – 2022. 03. 22.
Letöltés dátuma: 2023. 03. 22.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/504982/lebenszufriedenheit-in-der-ddr/#node-content-title-1>
- Bundeszentrale für politische Bildung (2016) - „ Von der Krippe bis zur Hochschule – das Bildungssystem der DDR”
Letöltés dátuma: 2023. 04.05.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/bildung/dossier-bildung/230383/von-der-krippe-bis-zur-hochschule-das-bildungssystem-der-ddr/>
- Bundesstiftung (2023) - „ Die Transformation des DDR-Schulsystems ”
Letöltés ideje: 2023. 04. 05.
Elérhetőség: <https://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/de/recherche/dossiers/198990-friedliche-revolution-und-deutsche-einheit/transformation-ddr-schulsystem>
- Bühner, Werner (2002) – „Wirtschaft in den beiden deutschen Staaten” – Bundeszentrale für politische Bildung
Letöltés dátuma: 2023. 02. 26.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/deutschland-in-den-50er-jahren-256/10131/wirtschaft-in-beiden-deutschen-staaten-teil-1/>
- Das Bundesarchiv - Lebendiges Museum Online (1949) - „Presse im Westen ”
Letöltés dátuma: 2023. 04. 01.
Elérhetőség: <https://www.hdg.de/lemo/kapitel/geteiltes-deutschland-gruenderjahre/kulturelles-leben/presse-im-westen.html>
- Deutschland. de (2019) - „Ein Land, viele Unterschiede”
Letöltés dátuma: 2023. 03.02.
Elérhetőség: <https://www.deutschland.de/de/deutschlands-regionalen-unterschiede-auf-einen-blick>
- Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (2020) - „ Ost-, und Westdeutschland in der in der Corona – Krise: Nachwendegeneration im Osten erweist sich als resilient ”
Letöltés ideje : 2023. 02. 16.

Elérhetőség:

https://www.diw.de/de/diw_01.c.799286.de/publikationen/wochenberichte/2020_38_5/ost-und-westdeutschland-in-der-corona-krise-nachwendegeneration-im-osten-erweist-sich-als-resilient.html#section7

- Deutsche Welle: „ Deutsche Wiedervereinigung – Was Ost und West noch trennt
Letöltés dátuma: 2023. 01.07.
Elérhetőség: <https://www.dw.com/de/deutsche-wiedervereinigung-was-ost-und-west-noch-trennt/a-55120130>
- Dieckmann, Christoph (2019) - „ 30 éve omlott le a Berliini fal – A Kelet-német lélek szakadékai” – Goethe Institut hivatalon weboldala
Letöltés dátuma: 2023. 02. 03.
Elérhetőség: <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/21689520.html>
- Dittmar, Claudia (2005) - „ Television and Politics in the Former East Germany ” – Purdue University
Letöltés dátuma: 2023. 01.01.
Elérhetőség:
<https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1279&context=clweb>
- Duden (2023) - „ Das Schulleben der Kinder in der DDR ”
Letöltés ideje: 2023. 03. 20.
Elérhetőség: <https://learnattack.de/journal/schulleben-ddr/>
- Duden. de (2023) - „ Geografie der DDR und BRD ”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 27.
Elérhetőség:
<https://www.lernhelfer.de/schuelerlexikon/geografie/artikel/bundesrepublik-deutschland#>
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949) , Artikel 5 - „ Meinung in Wort, Schrift,Bild ”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 27.
Elérhetőség: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- Graf von Westphalen, Raban (2001) - „ Deutsches Regierungssystem ”
- G. Schmidt , Manfred (2005) - „ Das politische System der Bundesrepublik Deutschland ”
- Hauptstein, Falk (2006) - „ Vergleich der Schulsysteme der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland ” - Otto-von-Guericke-University Magdeburg
Letöltés dátuma: 2023. 03. 29.
Elérhetőség: <https://www.grin.com/document/76621>

- Heller, Heinz-B. ; Krewani, Angela (2012) - „, Marburger Hefte zur Medienwissenschaft - Medien der 1950er Jahre (BRD und DDR) ” - Institut für Medienwissenschaft im Fachbereich 09 der Philipps-Universität Marburg
Letöltés dátuma: 2023. 02. 18.
Elérhetőség: https://mediarep.org/bitstream/handle/doc/1496/AUGENBLICK_54-55_Medien_der_1950er_Jahre.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hevő, Péter (2019) - „, Hová tűnt a berlini fal? ” – Újkor. hu történelmi online magazin – 2019. 11.09.
Letöltés dátuma: 2022. 12. 31.
Elérhetőség: <https://ujkor.hu/content/hova-tunt-berlini-fal-1989-utan>
- Kamasz, Melinda (2018) - „, A történelem egyik legnagyobb növekedése: a nyugatnémet gazdasági csoda ” – Növekedés.hu; Contact Press&Consulting Bt. – 2018. 04. 26.
Letöltés dátuma: 2023. 02. 14.
Elérhetőség: <https://novekedes.hu/elemzesek/a-tortenelem-egyik-legnagyobb-novekedese-a-nyugatnemet-gazdasagi-csoda>
- Kfw (2020) - „,Ein Mammutprojekt – Die Deutsche Wiedervereinigung durch die Augen der Bevölkerung ’
Letöltés dátuma: 2022. 12.30.
Elérhetőség: <https://www.kfw.de/%C3%9Cber-die-KfW/F%C3%B6rderauftrag-und-Geschichte/Geschichte-der-KfW/KfW-Jahrzehnte/90er-Jahre/>
- Kottász, Zoltán (2020) - „, Sikertörténet a német újraegyesítés, de vannak szépséghibák” – Magyar Nemzet – 2020. 10. 03.
Letöltés dátuma: 2022. 12. 23.
Elérhetőség: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2020/10/sikertortenet-a-nemet-ujraegyesites-de-vannak-szepseghibak>
- Kühne, Olaf ; Weber, Florian (2023) - „,Germany” – Springer Kiadó, Berlin
- Kühn, Franka (2016) - „,Demografischer Wandel in West und Ost ” – Bundeszentrale für politische Bildung
Letöltés dátuma: 2023. 03.03.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/soziale-lage/demografischer-wandel/196910/demografischer-wandel-in-west-und-ost/>
- Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg (2019) - „, 30 Jahre Deutsche Einheit ”
- Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg (2023) - „,Der Weg zum deutschen Einheit”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 19.

Elérhetőség: <https://www.ddd-im-unterricht.de/mauerfall/weg-zur-deutschen-einheit#c22230>

- Landeszentrale für politische Bildung Baden – Württemberg (2023) - „Gründe für den Mauerfall”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 19.
Elérhetőség: <https://www.lpb-bw.de/gruende-mauerfall#c22222>
- Magyar Kereskedelmi Iparkamara (2023) - „A jövő évben csökken a német gazdaság teljesítménye ”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 26.
Elérhetőség: <https://mkik.hu/hirek/a-jovo-evben-csokken-a-nemet-gazdasag-teljesitmenye>
- Martens, Berndt (2020) - „Die Wirtschaft in der DDR” - Bundeszentrale für politische Bildung
Letöltés dátuma: 2023. 04.02.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/themen/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47076/die-wirtschaft-in-der-ddr/>
- Masáth, Ádám (2014) - „A Berliini fal és a menekültkérdés” – Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Doktori disszertáció; Budapest
Letöltés dátuma: 2023. 01. 29.
Elérhetőség: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/masatadam/diss.pdf>
- Max-Planck-Institut für Demografische Forschung (2018) - „Sterblichkeit verbesserte sich schon in der DDR ” – 2018. 04.26.
Letöltés ideje: 2023. 02. 28.
Elérhetőség:
https://www.demogr.mpg.de/de/news_events_6123/news_pressemitteilungen_4630/presse/sterblichkeit_verbesserte_sich_schon_in_der_ddr_5683/
- Mitteldeutscher Rundfunk (2020) - „Das Bildungssystem der DDR” – 2020. 04. 03.
Letöltés dátuma: 2023. 03. 30.
Elérhetőség: <https://www.mdr.de/geschichte/eure-geschichte/themen/jugend-bildung/schulwesen/ddr-bildungssystem100.html>
- Mitteldeutscher Rundfunk (2019) - „Presse in der DDR”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 23.
Elérhetőség: <https://www.mdr.de/geschichte/ddr/politik-gesellschaft/kultur/presse-in-der-ddr-102.html>

- Musiolek, Berndt ; Wuttke, Carola (1991)- „ Parteien und politische Bewegungen im letzten Jahr der DDR ”
- Nachrichtenfernsehen GmbH (2018) - „ Schulsystem in der DDR und heute"Die Ostdeutschen lachen sich scheckig" – 2018. 11.02.
Letöltés dátuma: 2023. 04. 08.
Elérhetőség: <https://www.n-tv.de/leben/Die-Ostdeutschen-lachen-sich-scheckig-article20682707.html>
- Nagy, Nikoletta (2017) - „Németország Kettészakadása a II. világháború után”
- Pandemia.hu (2023) - „Németország koronavírus térkép adatok – Esetszám és halálozás ”
Letöltés ideje: 2023. 04. 08.
Elérhetőség: <http://pandemia.hu/nemetorszag-koronavirus/>
- Pál, Ágnes (1983) - „Adalékok az NDK gazdasági földrajzához ”
Letöltés dátuma: 2023. 01. 30.
Elérhetőség: http://acta.bibl.u-szeged.hu/18191/1/jgytf_tudkozl_biologica_1983_067-083.pdf
- Pap, Gábor Zsigmond (2009)- „Kelet-nyugati átjáró ” - film
- Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2023) - „ 1947 – 1949: Bröckelnde Einigkeit, wachsendes Misstrauen ”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 22.
Elérhetőség: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/archiv/alt-inhalte/potsdamer-abkommen-363554>
- Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (2023) - „ Geteiltes Deutschland 1945 – 1990 ”
Letöltés dátuma: 2023. 03.22.
Elérhetőség: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/deutsche-einheit/geteiltes-deutschland>
- Pürer, Johannes ; Raabe, Johannes (2007) - „Presse in Deutschland ” UVK Verlag
- Rahlf, Thomas - „Deutschland in Daten ” – Bundeszentrale für politische Bildung
- Radsí, Samira; Berger, Edward (2015-2018) – „Deutschland 83” – Sorozat
- Schildt, Axel (2002) „ Gesellschaft, Alltag und Kultur in der Bundesrepublik ” Bundeszentrale für politische Bildung
Letöltés dátuma: 2023. 01.02.
Elérhetőség: <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/deutschland-in-den-70er-80er-jahren-270/9762/gesellschaft-alltag-und-kultur-in-der-bundesrepublik/>

- Simon, Michael (2005) - „Das Gesundheitssystem in Deutschland ”- Hogrefe kiadó
- Schlachta, Krisztina (2016) - „ A Fal két oldalán: 1989 Kelet- és Nyugat-Berlinben ” - A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült
Letöltés dátuma: 2023. 01. 28.
Elérhetőség: http://real.mtak.hu/84104/1/fischer_253_261_slachta_u.pdf
- Schmitt, Karl (1975) - „ Education and Politics in the German Democratic Republic ” - The University of Chicago Press
Letöltés dátuma: 2023. 03. 19.
Elérhetőség: <https://www.jstor.org/stable/1187725>
- Spiegel. de (2020) - „ Mehr Fläche, mehr Alte: Warum der Osten weniger unter Corona leidet ” – 2020. 05. 03.
Letöltés ideje: 2023. 01. 10.
Elérhetőség: <https://www.tagesspiegel.de/politik/warum-der-osten-weniger-unter-corona-leidet-5064910.html>
- Statistisches Bundesamt (2021) - „ Bevölkerungsentwicklung in Ost- und Westdeutschland zwischen 1990 und 2021: Angleichung oder Verfestigung der Unterschiede? ”
Letöltés dátuma: 2023. 04. 05.
Elérhetőség: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Demografischer-Wandel/Aspekte/demografie-bevoelkerungsentwicklung-ost-west.html>
- Statista. de - „Anzahl der Krankenhausbetten in Deutschland in den Jahren 1989 bis 2021 ”
Letöltés ideje: 2023. 03.06.
Elérhetőség: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/157049/umfrage/anzahl-krankenhausbetten-in-deutschland-seit-1998/>
- Statista.de (2023) - „Wie oft trinken die Deutsche Alkohol? ”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 15.
Elérhetőség:<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1200222/umfrage/haeufigkeit-alkoholkonsum-deutschland/>
- Statista.de (2023) - „ Wohnbevölkerung in der Deutschen Demokratischen Republik (DDR) von 1949 bis 1989 ”
Letöltés dátuma: 2023. 03. 26.
Elérhetőség:
<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/249217/umfrage/bevoelkerung-der-ddr/>
- Statistisches Bundesamt (1992): Gesundheitswesen. Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge- und Rehabilitationseinrichtungen
Letöltés dátuma: 2023. 04.09.

Elérhetőség: https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Gesundheit/Krankenhaeuser/Publikationen/Downloads-Krankenhaeuser/grunddaten-krankenhaeuser-2120611177004.pdf?__blob=publicationFile

- Steinle, Matthias (2002) - „, Vom Feindbild zum Fremdbild zur gegenseitigen Darstellung von BRD und DDR in Dokumentarfilm und Reportage ” - Europäisches Medienforum, Stuttgart
- Szurok, Dávid (2021) - „, A német újraegyesítés hozadéka” – Index.hu – 2021. 08.19. Letöltés dátuma: 2023. 02. 25. Elérhetőség: <https://index.hu/kulfold/2021/08/19/a-nemet-ujraegyesites-hozadeka/>
- Tarján, M.Tamás - „, A Marshall-terv meghirdetése” – Rubicon történelmi magazin Letöltés dátuma: 2023. 01.25. Elérhetőség: <https://rubicon.hu/kalendarium/1947-junius-5-a-marshall-terv-meghirdetese>
- Tectet, Péter (2019) - „,Kelet-Németország még Kelet-Európa” – HVG.hu – 2019. 10.30. Letöltés dátuma: 2023. 04.07. Elérhetőség: https://hvg.hu/vilag/20191030_KeletNemetszag_meg_KeletEuropa
- Technische Universität Chemnitz (2017/18) - „, Das Bildungssystem der BRD im internationalen Vergleich” Letöltés dátuma: 2023. 03. 07. Elérhetőség: <https://www.studocu.com/de/document/technische-universitat-chemnitz/bildungssystem-deutschland-im-internationalen-vergleich/zusammenfassung-das-bildungssystem-der-brd-im-internationalen-vergleich/4504750>
- Tények Könyve (1989/90) - „,NDK-ból az NSZK-ba ” – Arcanum Digitális Tudománytár Letöltés dátuma: 2023. 03. 06. Elérhetőség: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1990-7B2E/az-ev-198889-7B45/hirsztorik-7D8A/ndk-bol-az-nszk-ba-7DD2/>
- Verband der Ersatzkassen (2023) - „,Daten zum Gesundheitswesen: Krankenhaus ” Letöltés dátuma: 2023. 03. 17. Elérhetőség: https://www.vdek.com/presse/daten/d_ausgaben_krankenhaus.html
- Werner-Fuchs, Hans (1997) - „,Bildung und Wissenschaft seit der Wende”
- Vogt, Martin (2002) - „,Deutsche Geschichte: Von den Anfängen bis zur Gegenwart ”

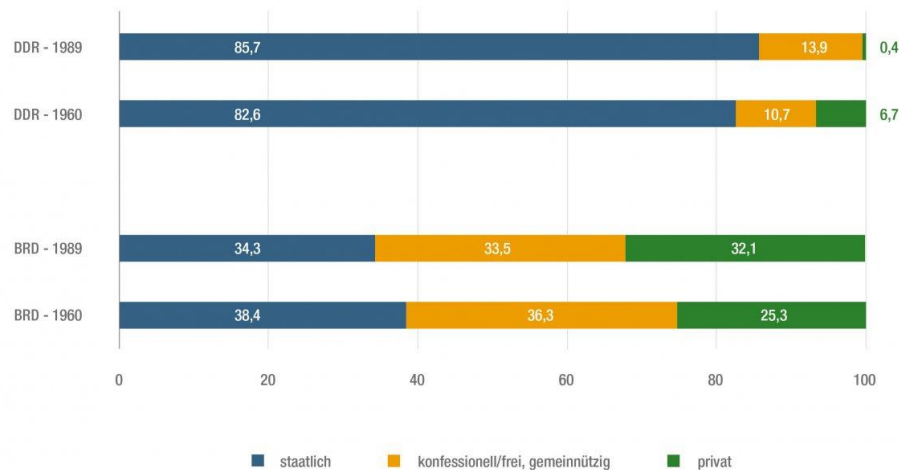
- Wanderwitz, Marco (2021) - „, Bericht zur deutschen Einheit ” , Video
Letöltés dátuma: 2023. 01.08.
Elérhetőség: <https://www.welt.de/politik/video232344553/Ost-West-Unterschiede-Ostbeauftragter-Wanderwitz-stellt-Bericht-zur-Deutschen-Einheit-vor.html>
- Wiecha, Theresa (2009) - „, Die Rechte Presse in der BRD ” - Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (Institut für Soziologie)
- Winkler, Heinrich August (2020) - „,Wie wir wurden, was wir sind – Eine kurze Geschichte der Deutschen ”
- Willy Brandt - „, Rede von Willi Brandt (1989) ” – Youtube.com – 1989. 11.10.
Letöltés dátuma: 2022. 11. 23.
Elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=yG2na6IoYgc>
- Zentai, Péter (2014) - „, Német Gazdasági Csoda II. – 25 évvel 1989. november 9-e után” – HOLD Alapkezelő Zrt. kiadvány – 2014. 11. 06.
Letöltés dátuma: 2022. 12. 25.
Elérhetőség:<https://hold.hu/holdblog/nemet-gazdasagi-csoda-ii-25-evvel-1989-november-9-e-utan/>

11. Fűggelék

- 1. számű melléklet

■ Gesundheit und Gesundheitsversorgung ■ in der DDR

Trägerstruktur der Krankenhäuser 1960 und 1989

Quelle: Statistisches Bundesamt (1992): Gesundheitswesen. Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge- und Rehabilitationseinrichtungen 1990. Fachserie 12. Reihe 6.1
Lizenz: Creative Commons by-nc-nd/3.0/de; Bundeszentrale für politische Bildung, 2021, www.bpb.de

Forrás: Statistisches Bundesamt (1992) - „Gesundheitswesen: Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge und Rehabilitationseinrichtungen”, Elérhetőség: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Gesundheit/Krankenhaeuser/Publikationen/publikationen-innen-grunddaten-krankenhaus.html>

- 2. számű melléklet

Krankenhäuser und Bettenanzahl 1960-1989, Angaben nach Anzahl

	1960	1970	1980	1989	1960-1989
Krankenhäuser					
BRD	3.604	3.587	3.234	3.046	-588
DDR	822	626	549	539	-283
Bettenanzahl					
BRD	583.513	683.254	707.170	669.750	+86.237
DDR	204.767	190.025	171.895	163.305	-41.462
Durchschnittliche Bettenanzahl je Krankenhaus					
BRD	162	190	219	220	58
DDR	249	304	313	303	54

Quelle: Statistisches Bundesamt (1992): Gesundheitswesen. Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge- und Rehabilitationseinrichtungen 1990. Fachserie 12. Reihe 6.1

Forrás: Forrás: Statistisches Bundesamt (1992) - „Gesundheitswesen: Grunddaten der Krankenhäuser und Vorsorge und Rehabilitaionseinrichtungen“ ; Elérhetőség: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Gesundheit/Krankenhaeuser/Publikationen/publikationen-innen-grunddaten-krankenhaus.html>

- 3. számú melléklet

Arzt- und Zahnarztdichte 1970-1989

	1970	1980	1985	1988	1989	1970-1989
Einwohner*innen je Arzt						
BRD	612	442	379	349	333	-279
DDR	626	494	439	407	409	-217
Einwohner*innen je Zahnarzt						
BRD	1.957	1.855	1.656	1.557	1.536	-421
DDR	2.321	1.724	1.415	1.315	1.368	-953

Quelle: Statistisches Bundesamt (Hrsg.) (1992): Datenreport 1992. Zahlen und Fakten über die Bundesrepublik Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung.

Forrás: Statistisches Bundesamt (1992) – Datenreport: Zahlen und Fakten über die Bundesrepublik Deutschland

- 4. számú melléklet

Gesundheit als Quelle des Glücks 1992, Angaben in Prozent

	Neue Bundesländer					Alte Bundesländer				
	Gesamt	Geschlecht		Alter		Gesamt	Geschlecht		Alter	
		M	F	u30	60+		M	F	u30	60+
... macht Menschen glücklich.	95	92	96	93	97	90	88	92	86	94
... macht mich glücklich.	85	84	86	80	89	81	80	82	78	83

Quelle: Elisabeth Noelle-Neumann, Renate Köcher (Hrsg.) (1993): Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1984-1992. Band 9., München, New York, London, Paris, Allensbach.

Forrás: Elisabeth Noelle-Neumann; Renate Köchter- „Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1984-1992; Band 9.; Elérhetőség: <https://www.degruyter.com/serial/ajd-b/html?lang=de>

12. Nyilatkozat

NYILATKOZAT

Alulírott CSORDÁS TANÁRA RITA (H36VBY) büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2023 év 04 hónap 17 nap

hallgató aláírása